

Handreiking NT2

Voor vrijwillige taalcoaches

Europees intergratiefonds
Van EU naar Lokaal

Alfa - college

Handreiking NT2 voor vrijwillige taalcoaches

Het Alfa-college werkt met vrijwillige taalcoaches en waardeert hun hulp en inzet zeer! Wij zijn van mening dat vrijwilligers een positieve bijdrage aan de lessen leveren, door hen is er meer aandacht en maatwerk voor de cursisten mogelijk. Wij vinden het wel een voorwaarde dat vrijwilligers onder begeleiding werken en aangestuurd worden door een professional. En het is belangrijk dat zij scholing en training krijgen en goed geïnformeerd worden. Deze gids probeert daar een bijdrage aan te leveren. Wij wensen iedereen veel lees- en lesplezier!

Deze Handreiking is mogelijk gemaakt door een subsidie van het Europees Integratie Fonds en is samengesteld door Mirjam Wind, docent Alfa-college, Educatie. Met dank aan Marleen Rohaan, Monique Klok en Erica Steenhuisen voor hun hulp en bijdragen.

Waar in het document naar de cursist verwezen wordt met hij en hem, wordt ook zij en haar bedoeld!

Inhoudsopgave

1. Algemene aanwijzingen.....	4
2. Tweedetaalverwerving.....	7
3. NT2 en didactiek.....	13
4. Alfabetisering NT2.....	19
5. Woordenschat.....	26
6. Grammatica.....	30
7. TPR – Total Physical Response.....	33
8. De luistervaardigheid.....	36
9. Auditieve oefeningen.....	39
10. Spreken is zilver, luisteren is goud. (Artikel).....	45
11. Werkvormen en oefeningen.....	49
Bijlage 1 - Raamwerk NT2 - Matrix voor zelfevaluatie.....	56
Bijlage 2 - Verklaring van begrippen bij Alfabetisering NT2.....	58
Bijlage 3 - Alle onderdelen van de methode 7/43.....	60
Bijlage 4 - Voorbeeld 1000 meest frequente woorden (op basis van ondertitels).....	61
Bijlage 5 - Aanwijzingen per klank.....	63
Bronnen.....	65

1. Algemene aanwijzingen

- A. De docent bepaalt de koers
- B. Geef complimenten, wees geduldig en positief
- C. Praat niet te veel
- D. Spreek duidelijk
- E. Herhaal veel
- F. Breng variatie aan
- G. Houd het doel voor ogen
- H. Receptief voor productief
- I. Aandacht voor woorden leren
- J. Zorg voor een goede overdracht
- K. Geef altijd huiswerk op

A. De docent bepaalt de koers

De docent is verantwoordelijk voor de cursisten en hun resultaten. Hij of zij zet de koers uit van het te volgen programma, welke materialen etc. De docent zal per les of per aantal lessen aan de taalcoach vragen bepaalde stof door te nemen. Houd je hier aan! Wijk niet af van dit programma door zelf allerlei leuke gespreksonderwerpen in te brengen. Uiteraard kun je met de docent hierover van gedachte wisselen en een eigen inbreng hebben, maar overleg dit altijd met de docent. Dit geldt ook voor het werken met een lesmethode. Houd je aan de docentenhandleiding. Sla geen onderdelen over, tenzij in overleg met de docent. Gebruik ook het authentieke luistermateriaal bij een leergang als Breekijzer.

B. Geef complimenten, wees geduldig en positief

Het geven van complimenten is belangrijk bij het leren. Door positief te zijn en te complimenteren, stimuleer je de cursist en zal deze meer zelfvertrouwen opbouwen. Het is echter wel belangrijk om te benadrukken dat het maken van fouten erbij hoort, de cursist leert hier immers van. Als de cursist geen fouten maakt, zou een les overbodig zijn. Houd er rekening mee dat sommige cursisten langzaam leren en dat een taal leren tijd kost. Het is onmogelijk om het in één keer goed te doen. Dat is inherent aan het proces van een tweede taal verwerven. Dus blijf ook geduldig.

C. Praat niet te veel

Doceren of doseren? Let er op dat je niet te veel aan het woord bent. De cursist moet zelf veel gelegenheid krijgen tot oefenen in spreken. Idealiter is de cursist 75% aan het woord en wij (docenten en taalcoaches) 25%!

D. Spreek duidelijk

Zorg ervoor dat je zelf altijd goed en verstaanbaar Nederlands spreekt. De cursist leert immers van jou!

- Niet krompraten;
- Langzamer praten;
- De woordgrenzen zijn duidelijk hoorbaar (pauze tussen vraag en antwoord);
- Goed articuleren;
- Korte, eenvoudige zinnen gebruiken: geen bijzinnen;
- Niet te moeilijke woorden gebruiken;
- Benadruk de belangrijkste woorden;
- Geen beeldspraak;

E. Herhaling

Herhaling van de lesstof is belangrijk en bevordert het leerproces van de cursist. Het is onmogelijk om na iets nieuws geleerd te hebben, dit ook direct goed te doen.

Ontwikkelingsfouten horen erbij, en de cursist moet de kans krijgen veel te oefenen en toe te passen. Cursisten moeten nieuwe woorden en zinsconstructies meerdere keren gehoord hebben voordat ze het onthouden. Voor woorden geldt: minimaal 7 keer op verschillende wijze. Let er op dat het herhalen niet saai wordt. Varieer in soorten oefeningen en met verschillende vaardigheden (lezen, luisteren, spreken/gesprekken en schrijven).

F. Variatie aanbrenge

Iedereen heeft een andere leerstijl. Je komt tegemoet aan de verschillende leerstijlen van cursisten door verschillende werkvormen te gebruiken. Ook is het belangrijk dat de verschillende vaardigheden (zie Raamwerk) steeds aan bod komen. Zo veel mogelijk met elkaar in samenhang. Variëren kun je doen door woorden in verschillende contexten te herhalen; woorden kunnen visueel worden aangeboden, in een spelletje, door ze te plaatsen in een zin of verhaal en natuurlijk het stampen. Stimuleer dat de cursist dit thuis doet! Door afwisseling kan de cursist zijn / haar aandacht er ook beter bij houden.

Hat is goed denken en doen te combineren. Zeker voor langzame leeders (Hoofd - Hart - Handen). Door te werken met kaartjes, spelletjes, strookjes, voorwerpen of door het uitvoeren van handelingen wordt de taalverwerving (Hoofd) gestimuleerd op een actieve manier (Handen), terwijl het leuk en net even anders, aantrekkelijker is (Hart).

G. Houd het doel voor ogen

Stel iedere les een duidelijk, realistisch doel. Houd hierbij rekening met het niveau van de cursist en het materiaal waarmee je werkt. Wijk niet zomaar af van het doel van die les. Het is ook niet de bedoeling dat je ongeacht alles aan het doel vasthoudt. Wees flexibel en speel in op onverwachte situaties als dat nodig is.

H. Receptief voor productief

In het begin hoeft een cursist woorden alleen te begrijpen en te herkennen voordat hij/zij deze zelf gaat gebruiken. In het leerproces gaat luisteren (begrijpen en vervolgens herkennen) vooraf aan spreken. Lezen gaat in dit proces vooraf aan schrijven. Ook bij gevorderde cursisten wordt nieuwe taal eerst receptief aangeboden. De cursisten luisteren (en kijken) eerst naar een luistertekst of video bijvoorbeeld, voordat ze de woorden en zinsconstructies zelf gaan gebruiken.

I. Aandacht voor woorden leren

Een cursist kan beter weinig woorden goed beheersen, dan veel woorden niet goed. Een richtlijn voor het aanleren van woorden is 10 à 15 woorden per les. Houd je aan de woorden die in de leergang gebruikt worden. Te veel extra woorden uitleggen is al gauw te belastend voor het geheugen. Je streeft je doel voorbij door op eigen initiatief allerlei extra woorden uit te gaan leggen, als die woorden uiteindelijk niet onthouden worden. Als je naar aanleiding van de lesstof té veel woorden moet uitleggen omdat de cursist het anders niet begrijpt, is het materiaal te moeilijk. Woorden die uitgelegd worden, moeten ook altijd ingeslepen worden: dus herhaald en geoefend. Zie Hoofdstuk ' Woorden leren'.

J. Zorg voor een goede overdracht

Informeer jezelf naar de wijze van overdracht en het bijhouden van de vorderingen in de groep waarin je assisteert. Houd je daaraan, het is belangrijk voor de docent om goed zicht te hebben in de vooruitgang van de cursist. Ook kan de collega die de volgende keer met de cursist verder gaat, snel en efficiënt starten. Er gaat geen lestijd verloren door eerst uit te moeten zoeken waar de cursist precies is en wat hij vandaag moet doen. Even terug komen op de behandelde stof van de les(sen) daarvoor versnelt de taalverwerving. Houd de overdracht kort.

K. Geef huiswerk op

Geef aan het eind van de les **altijd** huiswerk op. Bedenk ook tijdens de les of het niet zinvoller is bepaalde oefeningen thuis te laten doen, waar jouw directe aanwezigheid niet per se bij vereist is. Vraag de volgende les altijd naar het gemaakte huiswerk en bespreek het. Ook als de cursist steeds het huiswerk niet doet, blijf je het geven. Word niet boos of ongeduldig, maar maak wel duidelijk dat het leren van de taal alleen op school niet voldoende is. Als de cursist echt nooit huiswerk maakt, informeer je de docent. Denk er ook eens aan mondelinge buitenschoolse opdrachten te geven, die aansluiten bij de leerstof. Bijvoorbeeld: Vraag deze week aan drie mensen op straat hoe laat het is. Bespreek wel de volgende keer hoe het gegaan is!

2. Tweedetaalverwerving

Intro

Onder tweedetaalverwerving (T2-verwerving) verstaan we de verwerving van een taal nadat de moedertaal al is verworven. Het begrip kan ook betrekking hebben op een derde taal, een vierde enz. Het Nederlands leren als tweede taal noemen we NT2. Een T2 verwerven kan gestuurd of ongestuurd, ofwel natuurlijk verlopen. In het tweede geval pikt iemand als het ware de taal 'vanzelf' op in zijn omgeving. De anderstalige is dan afhankelijk van het taalaanbod in die omgeving. Met gestuurd een tweede taal verwerven bedoelt men het leren van een tweede taal op school en/of met behulp van leerboeken. De begrippen *leren* en *verwerven* worden veelal door elkaar gebruikt, maar worden soms ook specifiek opgevat: men bedoelt dan dat een taal *leren* op school/met leermiddelen gebeurt en men spreekt van een taal *verwerven* als het op een natuurlijke manier verloopt. Ook ken je misschien het fenomeen dat een cursist allerlei woorden en grammaticale constructies *leert*, ofwel uitgelegd en aangereikt krijgt, maar dat hij het vervolgens niet kan gebruiken in spontaan taalgebruik. Hij kan het niet *toepassen* in de praktijk. Men zegt dan wel dat de woorden of bepaalde grammaticaregels weliswaar geleerd zijn, maar niet *verworven*. Dit onderscheid is belangrijk om je als vrijwilliger te realiseren. Verwacht niet dat het door jou, door de docenten en door lesmateriaal aangeboden en geoefende direct wordt beheerst en toegepast. Een taal leren/verwerven is een *proces*, het kost tijd. Fouten maken hoort erbij. Natuurlijk verschilt het van persoon tot persoon hoe goed en hoe snel dat proces verloopt. En in ieder geval geldt: een taal leren, is tijd investeren.

Tweedetaalverwerving slaat ook op een taal die geleerd wordt wanneer die niet de omgangstaal is in de gemeenschap waar de leerder zich bevindt. Maar meestal gebruikt men dan de term vreemde taal. Dus bijvoorbeeld als wij Frans leren hier op school, of een Duitser aan de universiteit in Duitsland Nederlands leert, is dat *vreemdetaalverwerving*. NT2 is de afkorting voor 'Nederlands als tweede taal'. Leren lezen en schrijven in het Nederlands, voor cursisten die onvoldoende gealfabetiseerd zijn, noemen we ANT2.

Taalvaardigheid

Wanneer is iemand taalvaardig? Vaardig zijn (of competent zijn) in een taal, stelt iemand in staat om uitingen in die taal te begrijpen en te produceren. Aan taalvaardigheid zit dus een receptieve en een productieve kant. Luisteren en lezen zijn receptieve vaardigheden, spreken en schrijven productieve. Luisteren en spreken zijn mondelinge vaardigheden, lezen en schrijven schriftelijke. In de taalkunde onderscheidt men de volgende onderdelen:

Klanken en letters: Iemand moet de 26 letters (grafemen) en 36 klanken (fonemen) van het Nederlands kennen. Weten hoe je iets schrijft en hoe je het uit moet spreken.

Woorden: Men heeft een *woordenschat* nodig en moet deze in de juiste vorm kunnen gebruiken (*woordvorming*).

- *Woordenschat:* is één van de belangrijkste factoren voor succesvolle taalverwerving. Zie ook Hoofdstuk 5 'Woordenschat'.

- *Woordvorming:* denk aan verbuigingen (bijv. ons wordt onze) vervoegingen (werkwoorden), samenstellingen (bijv. badkamer) en afleidingen (onschuldig).

Zinnen: Hierbij gaat het om zinsbouw(vorming), de structuur van zinnen.

Taalgebruik: Adequaat kunnen inzetten van lezen en schrijven, spreken en luisteren in verschillende taalgebruikssituaties. Ook luisteren 'gebruik' je. Zodra wij een spreker horen bijvoorbeeld, halen we uit de context wat voor soort spreker het is, in welke situatie, wat voor soort tekst we horen, of we globaal kunnen luisteren of onze oren moeten spitsen etc.

Taalgebruik en Taalhandelingen

Kort gezegd is iemand taalvaardig als hij/zij klanken kan verstaan en uitspreken, klanken om kan zetten in letters(spellen), veel woorden kent, deze kan (ver)vormen en weet hoe Nederlandse zinnen in elkaar zitten. Maar met alleen woordkennis en grammatica kom je er niet. Om taalvaardig te zijn moet je taal ook op de goede manier kunnen gebruiken. Dit gaat om op welke manier je iets zegt en in welke situatie. Dan weet je welke situatie welk woord of toon vereist. Bijvoorbeeld het verschil tussen formeel en informeel taalgebruik (bijvoorbeeld u of jij), dat je op een feestje anders praat dan op je werk en met je collega's anders dan met de directeur.

In dit kader is ook de term taalhandeling belangrijk. Een taalhandeling is datgene wat iemand met een taaluiting wil bereiken. *Taalhandelingen* zijn bijvoorbeeld: verzoeken, mededelen, vragen, waarschuwen, adviseren, klagen, regelen of informeren.

Taalhandelingen worden in een bepaalde zinsvorm uitgedrukt, vaak afhankelijk van de sociale situatie. Als een cursist in prachtig uitgesproken Nederlands bij de groenteboer zegt: "Ik moet kilo appels!" is deze uiting, op het ontbrekende lidwoord *een* na, foutloos. Toch kun je niet zeggen dat deze cursist heel goed scoort op zijn taalvaardigheid. De taalhandeling verzoeken laat hier te wensen over. Helaas is onze maatschappij zich hier niet altijd bewust van, en wordt een gebrek aan taalvaardigheid maar al te vaak als onbeleefdheid opgevat...

Raamwerk NT2

Binnen het werkveld NT2 hanteren we dit Raamwerk om aan te geven welk niveau iemand beheerst of zou moeten beheersen. Een inburgeraar moet op niveau A2 examen doen (oudkomers lezen en schrijven A1). Het staatsexamen I is op niveau B1, het staatsexamen II op niveau B2. Analfabete cursisten moeten eerst voor lezen en schrijven A1 (Alfa C) halen, voor zij redelijkerwijs mee kunnen doen in een regulier NT2-traject.

Het Raamwerk NT2 is gebaseerd op het Europees Referentiekader (ERK). Het ERK is ontwikkeld door de Raad van Europa en geeft een gemeenschappelijke basis voor het ontwikkelen van taalcursussen in Europa. Het Raamwerk NT2 is een vertaling en bewerking van de niveaubeschrijvingen uit het ERK.

Voor NT2-cursisten zijn in het Raamwerk NT2 relevante voorbeelden opgenomen uit de domeinen dagelijks leven, opleiding en beroep.

Het Raamwerk NT2 is verdeeld in vijf vaardigheden: luisteren, lezen, spreken, gesprekken voeren en schrijven. Per vaardigheid zijn vijf van de zes niveaus uitgewerkt, de niveaus A1, A2, B1, B2 en C1. In totaal levert dit een schema met 25 cellen op. Per cel de beschrijving van één vaardigheid op één niveau. De niveau-indeling is cumulatief. Dat wil zeggen dat op een hoger niveau verondersteld mag worden dat de onderliggende niveaus beheerst worden.

Een beschrijving van de globale schalen voor alle 6 niveaus van het Europese Raamwerk vind je op de volgende bladzijde. In bijlage 1 vind je een overzicht van de hierboven genoemde 25 cellen (Matrix).

Zie het volledige Raamwerk op Internet (Typ 'Raamwerk NT2' in bij Google)

Globale schalen van het Raamwerk NT2

Basisgebruiker

- A1 Kan vertrouwde dagelijkse uitdrukkingen en basiszinnen gericht op de bevrediging van concrete behoeften begrijpen en gebruiken. Kan zichzelf aan anderen voorstellen en kan vragen stellen en beantwoorden over persoonlijke gegevens zoals waar hij/zij woont, mensen die hij/zij kent en dingen die hij/zij bezit. Kan op een simpele wijze reageren, aangenomen dat de andere persoon langzaam en duidelijk praat en bereid is om te helpen.
- A2 Kan zinnen en regelmatig voorkomende uitdrukkingen begrijpen die verband hebben met zaken van direct belang. (Bijvoorbeeld persoonsgegevens, familie, winkelen, plaatselijke geografie, werk.) Kan communiceren in simpele en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling over vertrouwde en alledaagse kwesties vereisen. Kan in eenvoudige bewoording aspecten van de eigen achtergrond, de onmiddellijke omgeving en kwesties op gebied van diverse behoeften beschrijven.

Onafhankelijk gebruiker

- B1 Kan de belangrijkste punten begrijpen uit duidelijke standaardteksten over vertrouwde zaken die regelmatig voorkomen op het werk, op school en in de vrije tijd. Kan zich redden in de meeste situaties die optreden tijdens het reizen in gebieden waar de betreffende taal wordt gesproken. Kan een eenvoudig lopende tekst produceren over onderwerpen die vertrouwd of van persoonlijk belang zijn. Kan een beschrijving geven van ervaringen en gebeurtenissen, dromen, verwachtingen en ambities en kan kort redeneren en verklaringen geven voor meningen en plannen.
- B2 Kan de hoofdgedachte van een ingewikkelde tekst begrijpen, zowel over concrete als over abstracte onderwerpen, met begrip van technische besprekingen in het eigen vakgebied. Kan zo vloeiend en spontaan reageren dat een normale uitwisseling met moedertaalsprekers mogelijk is zonder dat dit voor een van de partijen inspanningen met zich mee brengt. Kan duidelijke, gedetailleerde tekst produceren over een breed scala van onderwerpen; kan een standpunt over een actuele kwestie uiteenzetten en daarbij ingaan op de voor- en nadelen van diversie opties.

Vaardig gebruiker

- C1 Kan een uitgebreid scala van veeleisende, lange teksten begrijpen en de impliciete betekenis herkennen. Kan zichzelf vloeibaar en spontaan uitdrukken zonder daarvoor aantoonbaar naar uitdrukkingen te moeten zoeken. Kan flexibel en efficiënt met taal omgaan ten behoeve van sociale, academische en beroepsmatige doeleinden. Kan een duidelijke, goed gestructureerde en gedetailleerde tekst over complexe onderwerpen produceren en daarbij gebruik maken van organisatorische structuren en verbindingswoorden.
- C2 Kan vrijwel alles wat hij hoort of leest gemakkelijk begrijpen. Hij kan informatie die afkomstig is van verschillende gesproken en geschreven bronnen samenvatten, argumenteren, reconstrueren en hiervan samenhangend verslag doen. Hij kan zichzelf spontaan, vloeiend en precies uitdrukken en kan hierbij fijne nuances in betekenis, zelfs in complexe situaties onderscheiden.

Portfolio NT2, Raamwerk NT2, Juni 2002

Bron: Common European Framework of Reference for Languages, council of Europe 2001

Hoe leert iemand een tweede taal?

Een taal leren is enerzijds imiteren, maar anderzijds ook méér dan alleen maar imiteren. De tweedetaalleerder (T2-leerder) hoort/ziet woorden en zinnen en spreekt/schrijft die na. Als men maar heel veel taal hoort en bepaalde zinsconstructies telkens weer nadoet, slijpen deze in en kan men weer verder nieuwe woorden en zinsconstructies leren.

Maar er blijkt meer te gebeuren bij taalleerders dan alleen maar imiteren. Taalleerders (zowel kinderen die hun moedertaal leren als T2-leerders) bouwen hypothesen op over de regels van de taal en proberen die uit, stellen die bij en vormen nieuwe. Zo ontwikkelen ze hun taalvaardigheid. Dit kun je merken aan uitingen als *kijkte* of *dakken*. Dit zijn uitingen die niet geïmiteerd kunnen zijn, omdat ze door volwassen moedertaalsprekers nu eenmaal niet gezegd worden (die zeggen of schrijven *keek* en *daken*). Dergelijke 'fouten' zijn dan eigenlijk ook geen fouten, maar noodzakelijke stappen om goed Nederlands te leren. Het laat zien dat de cursist een stap verder is gekomen, namelijk dat hij zich bewust is van een bepaalde regel, hij past die regel echter nog niet correct toe. Dergelijke fouten noemen we ontwikkelingsfouten. Ze zijn noodzakelijk in het leerproces! Het sluit aan bij de gedachte dat elk mens een aangeboren taalvermogen heeft. Een kind leert zijn moedertaal als vanzelf als hij maar genoeg taal om zich heen hoort. Dit in tegenstelling tot de vaardigheid fietsen of pianospelen. Je leert niet als vanzelf pianospelen of fietsen als je dat de hele dag om je heen hoort of ziet.

Voor het opstellen en uittesten van taal hypothesen, het bijstellen en opnieuw vormen is het nodig dat de T2-leerder taal aangeboden krijgt en dat hij die taal kan uitproberen. En ook nog dat er een reactie op de uiting komt om te kunnen bepalen of de hypothese klopte of dat deze bijgesteld moet worden. Belangrijke factoren in de taalverwerving zijn dan ook taalaanbod en interactie.

Taalaanbod

Twee aspecten zijn bij taalaanbod van belang: de *kwantiteit* en de *kwaliteit*. Hoe meer taal men 'tot zich neemt' hoe beter. T2-leerders kunnen nieuwe woorden en hun gebruiksmogelijkheden leren en hebben meer gelegenheid hun hypothese op te stellen, uit te proberen en bij te stellen. Woorden en woordvormen die vaak voorkomen in het aanbod worden het eerst verworven. Een hoog aanbodfrequentie en herhaling hebben een positieve invloed op taalverwerving. Men zegt wel dat een woord minimaal zeven keer verwerkt of gebruikt moet worden in verschillende contexten om onthouden te worden, waarbij deze zeven keer enkel een indicatie is, afhankelijk van de moeilijkheidsgraad wordt ook vijf tot zestien keer genoemd!

De *kwaliteit* van dat aanbod speelt echter ook een rol. Een voorwaarde om taal te leren is dat het aanbod afgestemd is op het niveau van de leerder. Idealiter ligt dat net iets boven het taalvaardigheidsniveau van de leerder ($x + 1$). Als dat het geval is, dan is het taalaanbod begrijpelijk en kan er ook taal verworven worden. Uit een zin als "Kom, we gaan vandaag eens even lekker aan de slag, waar waren we ook alweer gebleven?" zal een relatieve beginner nagenoeg niets oppikken. In Hoofdstuk 1, onder punt D (spreek duidelijk) zijn verschillende aspecten genoemd die bijdragen aan een optimaal aanbod. Verder werkt het om te parafaseren als de cursist je niet begrijpt. Als een cursist niet heeft begrepen wat je zegt, kun je je vraag herhalen. Op een andere manier herhalen noemen we parafaseren. Geef niet te snel antwoord voor de cursist. Laat hem zelf denken. Als herhalen of parafaseren niet helpt, kun je ook twee mogelijke antwoorden geven, waar de cursist uit kan kiezen. Of je geeft een 'fout' antwoord, waardoor de cursist begrijpt in welke richting hij het moet zoeken, maar dan met de juiste informatie. Bijvoorbeeld: docent: "Hoe ga jij naar school?" C: "Drie keer week". docent: "Hoe kom je hier?" of: "Hoe ga je naar school? Met de fiets?" C: "Nee, nee, met bus." Herhaal eventueel nogmaals je oorspronkelijke vraag en laat de cursist nogmaals antwoorden (om het in te slijpen). Het bieden van context maakt ook deel uit van een goed taalaanbod. Je kunt dat met plaatjes, voorwerpen doen, maar ook door het geven van voorbeelden of een situatie te beschrijven. Ook is het taalaanbod kwalitatief beter als het aansluit bij de behoeftes en

interesses van de leerder. Leesboekjes voor kinderen zijn daarom niet geschikt. Tenzij het hier een moeder betreft, die jonge kinderen heeft en graag wil leren voorlezen of samen lezen met haar kinderen....Situaties die de cursist tegenkomt in de praktijk en die hij graag wil leren omdat hij het nodig heeft juist weer wel... verdiep je daarom in de taalgebruikssituaties van je cursist(en)!

Interactie

Zoals gezegd krijgen leerders door taal te produceren de kans om te ontdekken of die uiting correct is. Dit merken ze door de reactie erop van de luisteraar: de feedback. Het blijkt dat leerders die veel (móeten) spreken, bewuster omgaan met de vormkenmerken in het taalaanbod dat ze krijgen. Dus hoe wij, moedertaalsprekers, reageren op de producten van cursisten, is bepalend voor de conclusies die de leerder trekt en wat hij daar vervolgens weer mee doet. Ze proberen erachter te komen hoe bepaalde taalregels in elkaar zitten of reproduceren (grotere) taaleenheden en zetten die in verschillende combinaties of verschillende situaties in. Bijvoorbeeld een nieuw geleerd woord in een andere situatie. Op welke manieren we feedback kunnen geven wordt ingegaan in Hoofdstuk 3 'NT2 en didactiek'.

Verloop van taalverwerving

Taalverwerving gaat van receptief naar productief. Aan productie van een woord of zin, antwoord of tekst gaat altijd begrip vooraf. Leerstof moet dus eerst receptief worden aangeboden en verwerkt, voordat van de cursist (re)productie verlangd kan worden. Bijvoorbeeld: eerst luisteren, dan nazeggen, dan spreken en/of opschrijven. Of eerst luisteren, vervolgens lezen, dan schrijven. Meer gevorderde cursisten kunnen ook door alleen lezen nieuwe taal opdoen. Voor taalverwerving is variatie in verschillende vaardigheden belangrijk binnen de lessen. Woordenschat, vaste constructies en grammatica op verschillende manieren oefenen en herhalen is het best.

De taaluitingen die anderstaligen doen in de nieuwe taal, noemt men *tussentaal*. Hoe goed iemand een taal leert: hoe snel en met hoeveel succes is per individu sterk verschillend. Het *verloop* van de tweedetaalverwerving is dat niet. De tussentaal van elke T2- leerder vertoont de volgende globale opbouw:

1. Losse woorden, 2-woordszinnen, geen verbuigingen en vervoegingen.
Ik kijken. Vrouw zien. Vrouw huilen.
2. Korte zinnen, fouten in volgorde. Geen tot weinig vervoegingen en verbuigingen, "lukraak". Er ontbreken nog allerlei woorden (vooral woorden die weinig betekenis toevoegen, zoals syntactische elementen: voorzetsels, voegwoorden, lidwoorden, hulpwerkwoorden = syntactische elementen)
3. Langere zinnen, meer syntactische elementen, gebruik van regels. Nog wel fouten.
4. Complexe en volledige taaluitingen. Niet perse foutloos.

Factoren die tweedetaalverwerving beïnvloeden

T2-verwerfers verschillen wat betreft het tempo waarin ze de tweede taal verwerven en het niveau dat ze daarin bereiken veel meer van elkaar dan moedertaalverwerfers. De één leert de T2 betrekkelijk snel en moeiteloos spreken, terwijl de ander ook na veel jaren op een laag T2-niveau blijft steken.

Hierna volgen enkele factoren die dit kunnen veroorzaken. Tussen die factoren is vaak een wisselwerking, zoals leeftijd en taalcontact. Vaak spelen combinaties van factoren een rol bij het tempo en succes. Veel kenmerken zijn in de cursist gelegen en onderwijs heeft daar geen invloed op, maar soms kan het onderwijs wel proberen een positieve invloed uit te oefenen. Met uitzondering van de bovenste twee (de belangrijkste) in willekeurige volgorde:

Factoren die tweedetaalverwerving beïnvloeden:

- Taalcontact (taalaanbod en interactie)
- Vooropleiding en geletterdheid
- Leeftijd
- Intelligentie
- Taalaanleg
- Leerstijl
- Kennis vreemde taal
- Sociaal -emotioneel welbevinden
- Motivatie en zelfvertrouwen.

Motivatie en zelfvertrouwen hebben enerzijds te maken met de cursist zelf, maar de sociale omgeving speelt ook een rol, en ook het onderwijs heeft hier invloed op. Denk dan bijvoorbeeld aan een motiverende didactiek, inbreng van cursisten, een contextrijk/zinvol lesaanbod, leuke docent, gezelligheid binnen de groep en succeservaringen door kleine stapjes. Met de factor *leerstijl* kunnen we rekening houden in het onderwijs, door onze werkvormen *af te wisselen*. Sommigen houden van op communicatie gerichte opdrachten, anderen van opdrachten uit een boek of de computer. Sommigen van actieve werkvormen en samenwerken, anderen juist niet. De een wil eerst theorie en dan pas toepassen, de ander wil gelijk doen en ontdekt vanzelf wel wat hij daarvoor aan regels nodig heeft. De een is visueel ingesteld, de ander auditief.

De enorm belangrijke factor *taalcontact* kunnen wij stimuleren op school, door de cursist veel aan het woord te laten en voor passend taalaanbod en feedback te zorgen. En door huiswerk en buitenschoolse opdrachten mee te geven en tot slot door het belang van taalcontact te bespreken. Dat betekent soms ook samen naar oplossingen zoeken als dat niet zo makkelijk te realiseren lijkt!

3. NT2 en didactiek

In dit hoofdstuk worden een aantal aspecten van didactiek behandeld die je hopelijk zullen helpen met de vraag: HOE? Hoe geef ik les? Hoe pak ik het aan? Hoe bouw ik de les op? Daarbij wordt soms verwezen naar het eerste hoofdstuk, omdat we -vanzelfsprekend - op basis van onze kennis over het leren van taal, ons onderwijs daar op aanpassen.

Taalaanbod

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat veel en goed taalaanbod één van de belangrijkste factoren bij het leren van een tweede taal is. Dat moeten we enerzijds stimuleren in de buitenschoolse situatie en anderzijds moeten we zorgen voor een goed, interessant en uitdagend taalaanbod op school. Het moet passen bij het niveau van de cursist. Dit geldt voor luister- en leesteksten van het materiaal waar de school mee werkt, maar ook als we met de cursist praten. Als taalcoach moet je dus heel duidelijk spreken. Zie ook 'didactische tips' punt D. Aansluitend bij wat gezegd is in Hoofdstuk 2 over taalaanbod, taalproductie en interactie gaan we in dit hoofdstuk dieper in op feedback. Zoals daar aangegeven is, is interactie belangrijk voor de cursist om de taal te leren. De cursist produceert taal, wij reageren daar op. Al onze mogelijke reacties noemen we feedback. Feedback is niet alleen corrigeren! Op welke manier kunnen we feedback geven? En wat werkt?

Feedback

- 1 *Bevestigen*: de docent geeft aan dat de leerder op de goede weg is ('Goed zo, ga zo door');
- 2 *Vragen om verduidelijking*: de docent geeft aan dat de uiting van de leerder niet begrepen wordt ('Wat bedoel je precies?'). Als de leerder zich erg onduidelijk uitdrukt, is vaak de verleiding groot om op een ander onderwerp over te gaan. Wanneer echter gevraagd wordt om verduidelijking, krijgt de leerder een herkansing en kan er dieper op het onderwerp worden ingegaan.
- 3 *Uitbreiden van de inhoud*: de docent geeft aanvullende informatie (leerder: 'Toen pakte hij zo'n lang ding.' Docent: 'Ja, hij pakte een bezem').
- 4 *Ordenen en samenvatten*: de docent verbetert een onsamenhangend verslag door de feiten goed geordend te herhalen of door de essentie goed samen te vatten.
- 5 *Verbeteren van de vorm*: de docent herhaalt een onjuiste uiting in een verbeterde vorm ('modeling' en 'recasting') of breidt een onvolledige uiting in verbeterde vorm uit ('expansie').
- 6 *Met gebaren*: Bijvoorbeeld gebaar voor klein: een klein woordje vergeten. Of het gebaar voor doorgaan: probeer het nog een keer, zeg het eens anders.

Wanneer geef je feedback?

Probeer een cursist niet te veel te onderbreken als hij een verhaal vertelt. Dit is erg storend en demotiverend. Alleen als het de communicatie verstoort. Dus als jij of andere cursisten het niet begrijpen. Stel bij een communicatieve opdracht feedback op de vorm altijd uit! Maak eventueel aantekeningen en kom na het afronden van de opdracht eventueel nog even terug op de grammaticale fouten. Is de bedoeling van de opdracht het goed toepassen van een grammaticale constructie, dan moet de cursist vooraf goed weten waarop gelet zal worden! Geef geen feedback op alles. Bij schrijven bijvoorbeeld: spelling - interpunctie - zinsbouw - woordgebruik - verhaalopbouw - conventies. Maak vooraf duidelijk waar het om gaat, wat het leerdoel is van de opdracht.

Vraag je ook af waar in het taalverwervingsproces de cursist zit. In het begin zal hij bepaalde aspecten van de taal niet horen. Kijk nog maar eens naar 'volgorde van leren' in het vorige hoofdstuk en naar 'verwervingsstadia grammatica' in H 5 'Grammatica'. Realiseer je ook of de lesstof behandeld is. Mag je verwachten van de cursist dat hij het

weet of kan? En staat de cursist “open” voor feedback of niet? Het is niet de bedoeling dat we de cursist heel onzeker maken.

Ook cursisten kunnen elkaar feedback geven. Werkvormen waarin samengewerkt moet worden stimuleren dit. Cursisten kunnen bij elkaar nakijken of je kunt een medecursist vragen of een taaluiting goed was. Bij een langere opdracht kun je observatiepunten vooraf meegeven aan de observant. Tot slot, geef niet te snel feedback als de cursist stil valt. Soms komt de goede reactie vanzelf...

De lesopbouw:

De klassieke indeling in het onderwijs van een les is: Inleiding - Kern + verwerking - Afsluiting. De *inleiding* is belangrijk om de aandacht te richten, om de juiste registers/kaders in de hersenen te openen zodat de al aanwezige kennis geactiveerd wordt, om de interesse van cursisten te wekken, om duidelijk te maken wat de bedoeling is van de les, wat en waarom dat geleerd gaat worden. In de *kern* biedt je de eigenlijke lesstof aan. Je biedt nieuwe taal aan, jij of cursisten leggen uit, vertellen, kijken een video, doen een rollenspel en allerlei oefeningen om datgene waar het om gaat te verwerken, zodat het begrepen wordt en in de grijze massa opgeslagen wordt voor langere tijd. In de *afsluiting* rond je af, je herhaalt het geleerde of het belangrijkste, je vraagt wat de cursist met de opgedane kennis gaat doen, of en waar hij het gaat toepassen, je vraagt of checkt wat de cursisten nog een keer willen oefenen, je geeft huiswerk op etc. Echter... een les, en zeker een taalles, is vaak niet precies zo'n afgerond geheel. Het ene moment oefenen we het klokkijken, het andere moment het gesprek bij de dokter. De fases komen dan wel aan bod, maar wisselen elkaar af. Je rond een onderdeel af en begint aan een nieuw. Helemaal aan het eind kom je er nog weer even op terug met de vraag: “Wat hebben we vandaag gedaan?” bijvoorbeeld. De fase van Inleiding is echter wel belangrijk, ook als je midden in de les met iets anders begint. In deze fase wordt namelijk de voorkennis geactiveerd. Waarom is dit zo belangrijk? Nieuwe kennis wordt altijd gecombineerd met al aanwezige kennis. Als deze opgeroepen is, is als het ware “het juiste laatje in de hersenen” open gegaan en kan de nieuwe kennis (nieuwe taal) makkelijker “opgeborgen” worden.

VUT

Vergelijkbaar met de klassieke opbouw, is het VUT-model. Het staat voor Voorbereiding - Uitvoering - Terugkijken. Het wordt veel gehanteerd in het taalonderwijs. Bij het VUT-model doorlopen de cursisten het volgende proces: ze oriënteren zich en bereiden zich voor op het uitvoeren van de taaltaak, vervolgens voeren ze de taaltaak uit en ten slotte kijken ze terug op het voorbereiden en uitvoeren (Laarschot 1999).

Sommige cursisten hebben de neiging zich direct op opdrachten te storten zonder erbij stil te staan wat ze eigenlijk moeten doen. Ze moeten ‘leren leren’. Een cursist leert beter en onthoudt meer door een referentiekader te hebben dat opgeroepen is in de V-fase. Het is ook belangrijk dat een cursist terugkijkt op de gemaakte opdracht (T-fase). Dan kan hij bedenken wat hij de volgende keer anders gaat doen, wat hij verder wil oefenen. Door oog te hebben voor het *proces* van leren, wordt dat leren zelf effectiever.

Ook hier geldt dat deze opbouw binnen een les als geheel kan worden gebruikt, maar ook als opbouw per oefening, onderdeel of bijvoorbeeld een buitenschoolse opdracht. Het is niet een statisch geheel. Hieronder volgt een aantal activiteiten die in de verschillende fasen van VUT plaats kunnen vinden. Daaronder een voorbeeld toegepast op leesteksten.

- Voorbereiden
 - Warming-up
 - Motiveren
 - Introduceren van het onderwerp
 - Doel benoemen
 - Richten van de aandacht
 - Activeren van voorkennis
 - Structuur van de les aangeven
 - Vooruitkijken
- Uitvoeren
 - Aanbieden taal
 - Betekenis geven
 - Oefenen (verwerken, onthouden, verwerven)
 - Toepassen
- Terugkijken
 - Kort herhalen van het aangeboden
 - Reflecteren (op product en op proces)
 - Huiswerk bespreken
 - Afspraken maken
 - Hulpvragen aan de cursist om te reflecteren:
 - Wat ging er goed en minder goed?
 - Wat moeten we nog een keer doen?
 - Wat wil je nog oefenen?
 - Wat heb je geleerd?
 - Wat ben je vergeten?
 - Heb je nog een vraag?
 - Wat wil je nog leren?

Een voorbeeld: Vooruitkijken, Uitvoeren en Terugkijken met de leesboekjes van *Melkweg+* (Dalderop, 2012) Alle teksten in de boekjes zijn opgebouwd met behulp van het VUT-model:

- Vooruitkijken *in Melkweg+*

Elke tekst wordt voorafgegaan door een korte oefening. Het doel van deze oefening is om (elementen van) de voorkennis van de leerder te activeren. Als oude kennis zich kan verbinden met nieuwe kennis heeft dat meer rendement en wordt de stof beter onthouden. Een gesprek of een woordspin is een goede vorm voor deze oefening. Als de leerder alleen werkt, is het ook toereikend om alleen even na te denken over de vraag. Sommige 'Dit eerst'-taken lenen zich er ook voor om enkele woorden of zinnen op te schrijven. Het is leuk als u bij aanvang van een subthema zo concreet mogelijke voorbeelden meeneemt uit de directe omgeving van de leerders.

- Uitvoeren *in Melkweg+*

Per tekst valt de fase van taakuitvoering in drie delen uiteen: functioneel lezen, technisch lezen en het onderdeel 'En u?' waarin de verbinding wordt gelegd tussen de tekst en het leven van de leerder.

- Terugkijken *in Melkweg+*

Terugkijken gebeurt door middel van een aantal korte evaluatievragen. Dit zijn gesloten vragen, die geen beroep op schrijfvaardigheid doen. Daarnaast worden ook de leerwoorden bij de betreffende tekst gegeven. Deze woorden worden in het laatste deel van het boekje bij de woordenschatoefeningen verder geoefend. Niet alle woorden zullen nieuw zijn en van een deel heeft de cursist misschien de betekenis uit de context kunnen afleiden. In deze fase vinkt de leerder aan welke woorden - na het lezen van de tekst - bekend zijn.

De U-fase, de uitvoering (ofwel de kern van je les)

Bij een goede uitvoering hoort een goede opbouw van oefeningen. Dit doen wij aan de hand van het ABCD-model, waar verschillende opdrachten bij horen. Het model is opgebouwd in verschillende niveaus, waarbij A het gemakkelijkst is en D het moeilijkst.

Het ABCD-model van Neuner

De gedachtegang van het ABCD-model is dat cursisten de taaluitingen waarin een nieuw woord, nieuwe uitdrukking of grammaticale constructie voorkomt, eerst qua betekenis begrepen moet hebben (niveau A). Daarna wordt het nieuwe element gereproduceerd in oefeningen om het inslijpen te bewerkstelligen (niveau B). Pas daarna wordt er gecommuniceerd, eerst in gestuurde oefeningen (Niveau C). Daarna ongestuurd in zo reëel mogelijke situaties (niveau D).

A- oefeningen:

- Nieuwe taalelementen worden aangeboden in teksten en daarna gesemantiseerd
- Receptief: gericht op het begrijpen van geschreven en gesproken teksten
- Voorbeeld: vragen beantwoorden bij lees- of luistertekst (of video): meerkeuzevragen, waar/niet-waar vragen, schema's invullen en tekstdelen in een goede volgorde zetten.

B- oefeningen:

- Met de bouwstenen (woorden, structuren, routines) oefenen om deze in te slijpen
- Reproductief, sterk gestuurd en "gesloten"
- Voorbeeld: invuloefeningen, matching (woorden of routines combineren), woorden en plaatjes combineren en rubriceren.

C- oefeningen:

- Communiceren in gestuurde oefeningen
- Productief: half open, mogelijkheden voor beperkte eigen inbreng
- Voorbeeld: vragen beantwoorden, zinnen afmaken, gesprekje houden waarvan de inhoud voor een deel is gegeven en schrijfopdrachten maken die al gestructureerd zijn.

D- oefeningen:

- Echte communicatie, ongestuurd in zo reëel mogelijke situaties
- Productief: grote eigen inbreng
- Voorbeeld: rollenspellen, brieven/verslagen schrijven, buitenschoolse opdrachten maken en discussies en gesprekken voeren.

Een voorbeeld: Vier oefeningen uit *Ijsbreker* op A, B, C en D:

- A. Luister naar de tekst. Waar of niet waar?
- B. Woorden invullen: Ik wil de dokter spreken, maar de neemt de telefoon op.
En ook: verstaan en nazeggen
- C. Dialoog lezen en oefenen
- D. Afspraak maken met een medecursist.

Strategieën

Mensen hebben het vermogen om nieuwe informatie te combineren met wat ze al weten. We zagen dat iemand een taal niet uitsluitend leert door na te doen. Omdat onze cursisten beperkte tijd hebben Nederlands te leren, is het handig hen leerstrategieën aan te leren, waarmee ze zelfstandig meer taal kunnen verwerven. Er zijn verschillende strategieën:

Compensatie strategieën

- 1 Raden: bijvoorbeeld de betekenis van onbekende woorden afleiden uit illustratie, gebaren en mimiek, zinsverband of het onderwerp.
- 2 Voorspellen: bijvoorbeeld het verloop van een verhaal of welke woorden gebruikt zullen worden.
- 3 Omschrijven: een omschrijving geven van iets waarvoor je het woord niet weet.

Geheugen strategieën

- 4 Groeperen: bijvoorbeeld woorden in betekenisvolle eenheden indelen, zoals op thema, functie of tegengestelde betekenis.
- 5 Associatie: bijvoorbeeld nieuwe woorden in verband brengen met begrippen die al in het geheugen zitten.

Cognitieve strategieën

- 6 Grammatica en woordenboek gebruiken: tweetalig en eentalig Nederlands.
- 7 Begrijpend luisteren en lezen: een tekst beluisteren om een hoofdidee eruit te halen of juist om details te achterhalen.
- 8 Analyseren: woorden en uitdrukkingen in delen opbreken en de kennis van de betekenis van die delen gebruiken om de betekenis van een geheel te achterhalen.
- 9 Structureren: structuur aanbrengen in taalinput en output, bijvoorbeeld door aantekeningen te maken of hoofdpunten in een tekst te onderstrepen.

Sociale strategieën

- 10 Hulp vragen: vragen naar de betekenis van een onbekend woord ('Wat is een..?') of naar een woord waar je niet op kunt komen ('Hoe heet dat ook alweer?')

Metacognitieve strategieën

- 11 Taal leren leren: uitvinden hoe het leren van een taal in zijn werk gaat

Naar: Oxford (1990)

Differentiëren

Voor die taalcoaches die (soms) met meerdere cursisten samen werken, volgt tot slot nog wat informatie over differentiëren. Je kunt differentiëren naar:

- Leerdoel (je hanteert een verschillend doel voor verschillende cursisten)
- Didactiek (je houdt rekening met individuele leerstijlen)
- Tempo (cursisten krijgen meer of minder tijd)
- Belangstelling (aanbieden van keuzemogelijkheden in het lesprogramma)

Hier volgen een aantal tips en voorbeelden om te differentiëren. Differentiëren is misschien wel het moeilijkste wat er is, dus verwacht niet dat het met deze voorbeelden ineens vanzelf gaat. Over het algemeen vraagt het extra voorbereidingswerk. Een goede lesmethode scheelt veel!

- Je kunt de "eisen" die je stelt aan de cursist aanpassen: Weet goed wat het doel is, rond dezelfde taak kun je variëren met de moeilijkheidsgraad.
- De ene cursist hoeft alleen maar receptief te beheersen, de ander moet reproduceren en weer een andere produceren.

- De kwantiteit van het product kan verschillend zijn per cursist: een langere dialoog, meer zinnen, een langere brief.
- In een rollenspel kan een ‘probleemelement’ ingevoerd worden voor gevorderde cursisten.
- De ene cursist gebruikt er hulpmiddelen bij, de ander niet.
- Bij spreken heeft de één woorden erbij gekregen, een voorbeelddialoog of standaardzinnen, de ander niet.
- Bij een schrijfoopdracht kan zo ook minder of meer hulp gegeven worden: voorbeeldzinnen, woorden of delen van zinnen geven.
- Bij een luistertekst of video hoeven zwakkere cursisten alleen bepaalde woorden te herkennen (aankruisen) en beantwoorden betere cursisten gesloten vragen en weer anderen open vragen.
- Je kunt leesteksten bewerken en verschillende versies aanbieden. Of bij dezelfde tekst verschillende opdrachten aanbieden.
- Zorg voor extra materiaal (herhaling en verdieping).
- Werk in (niveau)groepjes.
- Werk met opdrachtkaarten (buitenschools, op de computer).
- Werk met een competentiegerichte opdracht. Hierbij worden taken verdeeld en kan ieder naar vermogen bijdragen aan de uitvoering.
- Individueel werken: multimediaal, aan woordenschat, aan persoonlijke leerwensen. ...
- Binnen sommige lesmethodes wordt gedifferentieerd
- Bij een samenwerkingsopdracht de ene cursist een spreekopdracht geven, de ander een luisteropdracht.
- Differentiatie naar interesse: zelf bijv. tekst of folder laten kiezen
- Werk met zelfinstruerend lesmateriaal en tot slot, ook voor taalcoaches die 1 cursist begeleiden en niet hoeven te differentiëren:

Maak je cursist(en) zelfstandig!

4. Alfabetisering NT2

Geletterdheid

Vroeger werd enkel onderscheid gemaakt tussen gealfabetiseerd zijn en niet gealfabetiseerd zijn. In lang vervlogen tijden was je al gealfabetiseerd als je je naam kon schrijven. Later werd het hardop kunnen lezen van een stukje tekst beschouwd als een teken van alfabetisering, los van het feit of de lezer al dan niet begreep wat hij las. Mensen die tot op zekere hoogte technisch konden lezen en schrijven noemde men gealfabetiseerd. Geleidelijk aan groeide echter het besef dat dit technische niveau niet volstaat om te participeren in de hedendaagse maatschappij. Men ging spreken van **geletterdheid**, een begrip dat een veel complexere lading dekt. Geletterdheid is de kennis en de vaardigheid om informatie te verwerven en te verwerken. Men definieert geletterdheid in verhouding tot het functioneren op het werk en daarbuiten. Vandaar de term '**functionele geletterdheid**'. In de praktijk houdt functioneel geletterd zijn bijvoorbeeld in dat iemand een formulier kan invullen, een plattegrond of rooster kan lezen of een kassabon kan begrijpen.

In de lessen Alfabetisering NT2 hebben we als doel cursisten voor lezen en schrijven op niveau A1 te brengen. Dit veronderstelt zowel technische als functionele aspecten. In het raamwerk Alfabetisering NT2 worden deze aspecten uitgebreid beschreven. Hierin vind je precies wat een cursist moet kunnen op het gebied van lezen en schrijven, zowel technisch als functioneel. Het niveau A1 is hierin in drie 'stukken' geknipt. Te weten: Alfa A, Alfa B en Alfa C. Als een cursist Alfa C heeft gehaald mag hij doorstromen naar een reguliere NT2 klas. Elke week besteden we aan beide vaardigheden aandacht. De cursisten worden getoetst aan de hand van functionele opdrachten.

Een functionele opdracht.

U gaat naar de drogist.
Er hangt een briefje op de deur.
Waarom hangt het briefje op de deur?
Vanaf wanneer is de drogist gesloten?
Wanneer is hij weer open?

Wij zijn met vakantie!

Zaterdag 14 juli t/m zaterdag 28 juli
zijn we gesloten.

Maandag 30 juli zijn we weer open!

De doelgroep

De doelgroep die we in alfabetiseringsgroepen zien varieert. Er zijn verschillende categorieën van analfabetisme en ook daarbinnen zien we verschil in niveau, leervaardigheid en leerbehoefte. Er zijn snelle, langzame, gemiddelde en stagnerende leeders.

- **Analfabeten**

Deze cursisten zijn niet of nauwelijks bekend met het schrift, ook niet in hun eigen taal. Ze moeten de stap naar geletterdheid maken. Ze leren lettertekens van elkaar te onderscheiden en de koppeling tussen klank en teken te leggen. Vaak zijn analfabeten niet of nauwelijks naar school geweest en niet gewend om op een schoolse manier te leren. Ze hebben niet hetzelfde taalbewustzijn als een geletterde. In het algemeen kunnen analfabete anderstaligen een andere en verrassende kijk hebben op taal en (schriftelijk) gebruik van taal. Voor ons is die kijk niet zo evident. Toch helpt het als we proberen vanuit hun ogen te kijken om hun vergissingen beter te kunnen plaatsen en niet als 'dom' af te doen.

- **Anders-alfabeten**

Deze leeders zijn gealfabetiseerd in een ander schrift dan het Latijnse schrift (bijvoorbeeld Arabisch of Farsi). Ook Chinezen scharen we voor het gemak onder anders-alfabeten, hoewel het Chinese schrift geen alfabet kent. Ze kunnen in hun eigen taal lezen en schrijven. Het is niet altijd vanzelfsprekend dat iemand dat dan ook goed kan (zie laag geletterden). In ieder geval moeten zij ook gealfabetiseerd worden in de Nederlandse taal, maar bij hen kan dat proces veel sneller verlopen, aangezien anders-alfabeten bekend zijn met schriftelijke taal en schoolervaring hebben.

- **Laag geletterden**

Het gaat hierbij om mensen die de technische lees- en schrijfvaardigheid min of meer onder de knie hebben maar deze onvoldoende beheersen om er effectief gebruik van te maken. Ook de groep leeders die een beetje kunnen lezen en spellen, maar nog lang niet vlot genoeg, horen hierbij. Deze leeders zijn wel bekend met de schriftelijke taal, in de eigen taal en soms ook in het Nederlands. Soms zijn dit cursisten met cognitief beperkte vermogens of cursisten met hiaten op het gebied van lezen en spellen. Soms gebruiken we de term functioneel analfabeet of semi-analfabeet. Ook in het onderwijs Nederlands in de eigen taal (NT1) treffen we veel van deze cursisten aan.

Mondelinge beheersing van de taal

Een groot probleem voor anderstalige beginnende lezers is dat zij soms weinig vertrouwd zijn met de taal waarin zij gealfabetiseerd worden. Leren lezen veronderstelt het leggen van een relatie tussen een bepaald schriftsysteem en een gesproken taalsysteem. Het zou dan ook het beste zijn als men eerst in de eigen taal kan worden gealfabetiseerd. En daarna pas de transfer maakt naar de tweede of vreemde taal. In de praktijk is dit echter niet haalbaar. Voordat een anderstalige beginnende lezer kennismaakt met het schriftsysteem, is het noodzakelijk voldoende vertrouwd te raken met de mondelinge taal (spreken en luisteren) om de link succesvol te kunnen leggen. Met andere woorden: **mondelinge beheersing van de taal waarin je wordt gealfabetiseerd is een noodzakelijke voorwaarde** om tot vlot lezen te komen.

Als iemand de taal onvoldoende beheerst, is de kans groot dat het alfabetiseringsproces vastloopt of dat hij niet verder komt dan het technisch niveau. Bovendien helpt mondelinge taalvaardigheid om vertrouwd te raken met het klanksysteem van de nieuwe taal en is mondelinge beheersing nodig om instructie te begrijpen en in en buiten de klas te kunnen communiceren. De mondelinge vaardigheden moeten gedurende het gehele alfabetiseringsproces voldoende aandacht krijgen. Het verwerven van nieuwe taal en het oefenen gebeurt voor een groot deel mondeling.

De voorfase

Alvorens met het eigenlijk alfabetiseren te beginnen moet aandacht besteed worden aan:

- het opbouwen van een basiswoordenschat;
- **het verwerven van de kapstokwoorden van de gebruikte lesmethode;**
- aanvankelijk lezen en schrijven (o.a. fijne motoriek, visuele discriminatie, taalbewustzijn);
- computervaardigheden.

Er kan alvast gestart worden met zaken als getallen herkennen en schrijven; de dagen van de week herkennen; de eigen naam herkennen en schrijven; klokkijken etc. Ook het opbouwen van durf en zelfvertrouwen, plezier ervaren op school zijn natuurlijk heel belangrijk!

Het héél goed kennen van de kapstokwoorden voordat je begint met het aanbieden van de lettertekens van dat woord is essentieel! Als de cursist de klank van dat woord vergeet, vergeet hij dus ook welk teken bij welke klank hoort. Als je het woord *rug* behandelt, maar de cursist kent het woord niet goed genoeg en heeft bijvoorbeeld steeds *rok* in zijn hoofd, dan is het logisch dat hij de *u* en de *g* niet leert en onthoudt. Al je werk is voor niks!

Kijk eens naar de tekens uit het Hindi hieronder. Waar te beginnen als je geen idee hebt wat de woorden zijn, waar naar verwezen wordt en hoe ze klinken?

Een ander onderdeel waar in de voorfase al mee begonnen kan worden is de vaardigheid om klankeenheden in woorden te kunnen herkennen en te manipuleren (in vaktermen aangeduid met *fonologisch bewustzijn*). Voor analfabete cursisten is dit niet altijd (voldoende) het geval. Waaraan herken je dit bewustzijn?

- het herkennen van afzonderlijke woorden in een gesproken zin;
- het bewustzijn dat sommige woorden op elkaar rijmen;
- de ontdekking dat woorden verdeeld kunnen worden in klankgroepen;
- het onderscheid kunnen maken tussen de medeklinker(s) aan het begin van het woord en de rest van het woord;
- het kunnen verbinden van afzonderlijke klanken tot een woord;
- het manipuleren van fonemen (klanken weglaten of toevoegen of vervangen).

Vooral het gevoel voor de afzonderlijke klanken, begrijpen dat een woord uit afzonderlijke klanken is opgebouwd en hiermee kunnen 'spelen', blijkt van belang voor het leren lezen.

De mate waarin men dit kan, blijkt een goede voorspeller te zijn van toekomstige leesprestaties. Je merkt dat iemand beginrijm kan herkennen en toepassen of korte woorden in losse klanken kan opdelen (auditieve analyse) en klanken tot een woord kan samenvoegen (auditieve synthese). Zie voor auditieve oefeningen Hoofdstuk 9. Zie ook in dit hoofdstuk de paragraaf 'elementaire lees- en spellinghandeling'. Deze onderdelen krijgen natuurlijk ook in het eigenlijke alfabetiseringsproces voortdurend veel aandacht.

Structuurmethode

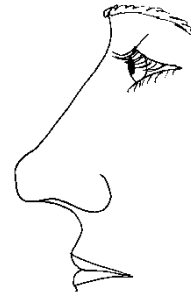
Alfaflex en 7/43 hanteren de structuurmethode. Er wordt gewerkt met een klein aantal concrete woorden - kapstokwoorden - waarvan de cursist de betekenis en de klank goed kent. De woorden zijn klankzuiver om de koppeling tussen tekens en klanken te kunnen maken. Er wordt gewerkt met 'hakken' en 'plakken', ofwel analyse en synthese. De kapstokwoorden gaan van eenvoudig naar steeds moeilijker. Eerst woorden van drie letters (mkm), vervolgens ook woorden met tweetekenklanken (/aa/), tweeklanken (/ui/) en medeklinkercluster (/st/).

De globaalmethode daarentegen is een methode die uitsluitend werkt met directe woordherkenning. De cursist herkent in één keer het totaalbeeld en de betekenis van een woord, zoals bijvoorbeeld postcode. Velen menen dat de methode uiteindelijk onvoldoende resultaat oplevert, en daarom wordt het nog maar nauwelijks toegepast. Een aantal functionele woorden wordt echter wel d.m.v. de globaalmethode geleerd, zoals de dagen van de week, de maanden, en woorden die veel voorkomen in formulieren.

1   neus

1
neus
reus
leus
heus

2
nies
neus
nies
neus

Een voorbeeld uit Alfaflex, een leergang die met de structuurmethode werkt.

Omcirkel 'naam'.

...Bon!

Oui, stuur mij de gratis dikke brochure 'La Belle France', waarin overzichtelijk en sfeervol alle streken van Frankrijk zijn omschreven!

Naam:..... M/V

Straat:..... Nr:.....

Postcode/Plaats:.....

Stuur deze bon in een gefrankeerde envelop naar: VK10

Maison de la France, Postbus 125, 1380 AC Weesp. **JE BENT ER ZO.**

Noteer mij voor zo'n introductie-abonnement.

Naam: _____

Straat: _____

Postcode: _____

Plaats: _____

Telefoon: _____ (i.v.m. controle op bezorging)

Een voorbeeld uit een globaalmethode.

De elementaire lees- en spellinghandeling

De elementaire leeshandeling en de elementaire spellinghandeling vormen de grondslag van de lees- en schrijfvaardigheid. Het is gebaseerd op het fonologisch principe van ons schriftsysteem: een klank (foneem) wordt weergegeven door een letter of lettercombinatie (grafeem).

Deze leeshandeling bestaat uit de volgende stappen:

- het geschreven woord **visueel analyseren** in afzonderlijke tekens. *boek* → *b, oe en k*;
- de juiste klanken **koppelen** aan de tekens, bijvoorbeeld /b/ aan b;
- de **volgorde** van de klanken **onthouden**;
- het **auditief synthetiseren** van de afzonderlijke klanken. /b+/oe+/k/ → /boek/;
- **betekenis** geven aan het gesproken woord /boek/.

De elementaire leeshandeling is te beschouwen als het spiegelbeeld van de elementaire spellinghandeling, waarin het gesproken woord /boek/ wordt omgezet in het geschreven woord *boek*.

Deze spellinghandeling bestaat uit de volgende stappen:

- het gesproken woord **auditief analyseren** in losse klanken. /boek/ → /b/, /oe/ en /k/;
- de **volgorde** van de klanken **onthouden**;
- de gehoorde klanken **koppelen** aan de juiste tekens, bijvoorbeeld b aan /b/;
- **visueel synthetiseren** van de losse tekens tot het hele woord, opschrijven: boek.

De volgende vaardigheden zijn hierbij van belang:

Auditieve vaardigheden.

- Auditieve objectivatie: kunnen letten op de klankvorm en niet de betekenis van het woord.
- Auditieve discriminatie: *overeenkomsten en verschillen tussen klanken of woorden kunnen onderscheiden.*
- Auditieve analyse: een woord in verschillende klanken kunnen scheiden.
- Auditieve synthese: losse klanken kunnen samenvoegen tot een woord.
- Temporeel ordenen: klanken of woorden in een bepaalde volgorde kunnen onthouden.
- Klankpositie bepalen: de plaats kunnen aangeven van een klank in een woord.

Visuele vaardigheden.

- Visuele discriminatie: verschillen en overeenkomsten kunnen zien tussen afbeeldingen, letters of woorden
- Visuele analyse: losse letters in een woord kunnen herkennen.
- Visuele synthese: losse letters kunnen samenvoegen tot een woord.
- Spatieel ordenen: de letters in een woord op volgorde kunnen onthouden. (dus huis en niet hius).
- Letterpositie bepalen: kunnen aangeven op welke plaats een letter in een woord te vinden is

Woordenschat

Zoals aan het begin is uitgelegd is mondelinge beheersing van de taal essentieel om te kunnen lezen en schrijven. Ook als men de basisprincipes eenmaal geleerd heeft, is het noodzakelijk dat de opbouw van de woordenschat zich verder uitbreidt. Uit onderzoek blijkt dat een gebrekkige woordenschat een belangrijke oorzaak is van tekorten in begrijpend lezen. Van belang is dat je je bewust bent van wélke woorden je aanbiedt en uitlegt. Zie hiervoor ook Hoofdstuk 5 'Woordenschat'. Elke woord dat aangeboden wordt, moet functioneel zijn. Liever 15 functionele woorden die onthouden worden, dan 30 woorden waarvan er geen één onthouden wordt. Dat is bij analfabeten best een lastige situatie. Veel woorden waarmee het technisch lezen wordt geoefend zijn niet zo functioneel, bijvoorbeeld in de oefening hieronder.

riem X	vier X	kies X	tien X
riet X	mier X	nies X	knie X
piet X	kier X	vies X	drie X

Hoe verleidelijk is het niet om aan de cursist uit te leggen wat riet, piet, mier, kier, kies en nies is? Maar ze vragen het zelf! ... Als je daar aan toegeeft, ben je in deze oefening al 6 woorden aan het uit leggen die (op dit moment) niet zo functioneel zijn. In plaats van helpen ben je dan juist het programma onnodig aan het verzwaren. Elk woord is een leerlast voor de cursist en te veel woorden aanbieden zonder verdere herhaling en oefening is zinloos.

Verder is het bij uitbreiding van de woordenschat voor analfabeten en laaggeletterden goed met concreet materiaal te werken. Dus liever een echte envelop en postzegel dan een afbeelding. In veel lokalen zijn toolboxes aanwezig. Of misschien kun je met elkaar een aantal materialen verzamelen. Ook kunnen cursisten zelf materiaal meenemen, zoals een folder, een envelop, een doosje medicijnen etc.

De schrijfbeweging

Let bij beginnende schrijver op het volgende: voeten op de grond, onderarm en hand steunen op tafel. Het papier ligt een beetje schuin, de pen/het potlood wordt correct vastgehouden (tussen duim, wijs- en middelvinger), de vingerstoppen buigen en strekken en de hand verschuift (pols moet niet buigen). Houd ook de schrijfrichting in de gaten en laat de pen niet onnodig optillen. De *a* bijvoorbeeld begin je bovenaan en maak je linksom. Boven aangekomen blijft de pen op het papier en volgt dezelfde weg terug, recht naar beneden. De cursist moet geen *c* schrijven en een stok er tegenaan zetten. Hierop letten in het begin, bevordert het vloeiend schrijven in de toekomst. Ook de *ij* schrijven we aan elkaar. Als een cursist nog te veel 'tekent', is er meer oefening nodig gericht op aanvankelijk schrijven. Ook moet men leren op de lijn te schrijven, alle letters even groot te maken en witruimte te laten tussen de woorden.

Begrijpend lezen

Het lezen van een tekst is meer dan alleen technisch verklanken van de lettertekens. Ten eerste moet de cursist leren dat al die woorden bij elkaar iets *betekenen*. Stel daarom begripvragen over de tekst en over de woorden. Controleer of die 'vertaalslag' wordt gemaakt bij beginners. Als een cursist iets verder is in het leesproces moet hij ook leren de betekenis zelf te vinden in een tekst. Dan is onderbreken met begripvragen natuurlijk heel storend en moet hij juist leren dóór te lezen en de betekenis van een onbekend woord uit de context te halen. Stel de begripvragen dan na het lezen van de tekst.

Ook lastig is dat veel woorden van zichzelf geen betekenis hebben, maar op de een of andere manier relaties weergeven: binnen zinnen, tussen zinnen of tussen tekstdelen. Bijvoorbeeld: Schil de appel. Snijd *hem* in stukjes. Bepaalde woorden geven betekenisrelaties aan (zoals *maar*: het is niet groot *maar* klein). Andere woorden geven de samenhang weer door te verwijzen. Daarnaast moet een lezer leren informatie af te leiden uit een tekst die daar niet met zoveel woorden staat, hij moet daarvoor zijn eigen kennis van de wereld inzetten. Bijv. *Heb je het weerbericht gehoord? Neem je paraplu maar mee*. Goed lezen is dus meer dan alleen een goede technische leesvaardigheid. Als het technisch lezen goed gaat, maar het begrijpend lezen onvoldoende is, is het belangrijk om erachter te komen of de cursist een te lage *taalvaardigheid* heeft om de tekst te kunnen begrijpen (met name een te kleine woordenschat) of dat de cursist bovengenoemde relaties in een tekst niet doorziet. In ieder geval is het altijd nodig om de cursist te helpen met het leren zien van de samenhang in teksten. Als de cursist te weinig woorden kent, moet daar natuurlijk ook aan gewerkt worden.

Een tekst moet minimaal 90% (sommige experts zeggen 95%) bekende woorden bevatten om hem globaal te kunnen begrijpen. Komen er dus veel woorden in voor die de cursist niet kent, dan oefenen we niet de begripvaardigheid (en ook niet de leesroutine trouwens). Laat de tekst dan altijd (minimaal) twee keer lezen. 'Eerst een rondje taal, dan een rondje lezen'. Eerst leg je nieuwe woorden uit, daarna leest de cursist nog een keer om bovengenoemde elementen te oefenen. Sowieso is het heel zinvol om een tekst meerdere keren te laten lezen. Ook een week later nog eens!

Laat een tekst nooit direct hardop lezen, maar eerst stil. Of lees voor en laat de cursist meelesen. Realiseer je dat een tekst hardop voorlezen moeilijk is, de aandacht moet verdeeld worden tussen lezen en spreken. Zeker als de woorden onbekend zijn, heb je geen idee hoe ze uitgesproken moeten worden. Bovendien belemmert hardop lezen het tekstbegrip, omdat het veel langzamer gaat en het verhindert het gebruik van leesstrategieën als teruglezen en woorden overslaan

Help cursisten om vooraf na te denken over wat het 'goede spoor' van een tekst kan zijn. Laat de cursist vooraf nadenken. Bijvoorbeeld d.m.v. vragen als: wat is dit voor een tekst? Voor wie is hij geschreven? Waarom zou iemand die tekst lezen? Waar denk je dat het over gaat? Leer ze ook gebruik maken van plaatjes, vet gedrukte tekst/kopjes en de titel.

Tot slot, de overdracht

Als je met een cursist gaat oefenen, ga je vaak verder waar hij gebleven is in het boek(je), kijk dan altijd in de overdracht of ga af op de docent. Ga niet af op het boekje van de cursist! Cursisten werken soms zelfstandig vooruit, de oefenstof is dan eigenlijk niet correct aangeboden, omdat daarbij de auditieve input ontbreekt. De auditieve input is nu juist het allerbelangrijkste! Zonder auditieve input (van een docent, taalcoach, cd of computerprogramma) kan er immers geen **klank**-tekenkoppeling plaatsvinden. Kijk ook wat het huiswerk was en bespreek dit. Zorg zelf ook voor een goede overdracht, in veel groepen is daar een schriftelijk systeem voor. Veel docenten willen daarnaast graag dat je een krul of paraaf op elke behandelde bladzijde zet. Het is dan voor iedereen duidelijk dat deze stof *samen* behandeld is.

5. Woordenschat

Belang van woorden leren

Hoe belangrijk woorden zijn, wordt in feite al gedemonstreerd door het fenomeen dat de meeste reizigers wel een woordenboek of een toepasselijk exemplaar van WAT en HOE? in hun koffer hebben als zij naar een land gaan waarvan zij de taal niet beheersen, maar geen grammaticaboek. Woorden vormen het hart van een taal. Zonder woorden bestaat een taal niet en wordt communiceren heel lastig. Bovendien heb je woorden nodig om nieuwe woorden te leren. Uit onderzoek blijkt dat je zeker 95% van de woorden uit een tekst moet kennen om die tekst goed te kunnen begrijpen. Iets dergelijks geldt ook voor het luisteren naar teksten. Anders gezegd: slechts 5% van de woorden in een lees- of luisteritem dat je cursisten aanbiedt, mag onbekend zijn (Schoordijk, 2009).

Hoeveel woorden?

Een kind dat net begint aan de basisschool kent ongeveer 3000 woorden. Als een kind 6 jaar oud is kent hij rond de 4500 woorden. Aan het einde van de basisschool heeft een kind zijn woordenschat opgebouwd tot 15.000 - 17.000 woorden.

Bij een geslaagde inburgeraar ligt dit aantal een stuk lager. Deze kent namelijk ongeveer 2000 woorden. Een staatsexamen NT2-kandidaat kent er ongeveer 12.000.

Volwassen autochtone Nederlanders hebben een woordenschat van ongeveer 60.000 woorden, zeer afhankelijk van het opleidingsniveau natuurlijk (60.000 woorden bij VWO-scholieren aan het eind van hun opleiding, voor ze met een studie beginnen). De 'grote van Dale' telt 240.000 woorden. Werk aan de winkel voor NT2-cursisten dus.

Een globale indicatie op basis van verschillende publicaties, van aantallen receptief gekende woorden per niveau.

niveau	receptief
A1	1000
A2	2000
B1	3.500 - 5000
B2	10.000 - 12.000

Welke woorden?

Uiteraard is het niet haalbaar om eens even 60.000 woorden te gaan leren. Waar begin je? Welke woorden heeft een cursist nodig? Elke cursist moet woorden leren die hij nodig heeft in zijn eigen situatie. Iemand die loodgieter is, zal andere woorden nodig hebben dan iemand die niet werkt, maar voor kinderen zorgt en met ouders op het plein en met de juf op school wil communiceren. Daarnaast moeten alle cursisten woorden leren die heel vaak voorkomen.

Het blijkt dat in elke taal zo'n 3000 - 4000 woorden heel veel voorkomen, en alle overige woorden relatief weinig. Het is daarom van belang dat alle cursisten deze *hoogfrequente* woorden leren. Hier zijn verschillende 'lijsten' voor (leerwoordenboek Nederlands, basiswoordenboek Nederlands, Woordenboek NT2). In deze lijsten komen wel wat verschillen voor, afhankelijk van de soort teksten die gebruikt zijn om de woorden te tellen. In de bijlage zie je een voorbeeld van de eerste 1000 woorden verzameld via ondertitels bij films. Je moet je feitelijk bij elk woord afvragen of het belangrijk is om uit

te leggen. Soms is een niet frequent woord wel essentieel om te weten, omdat de cursist anders de tekst niet begrijpt. Realiseer je dan wel altijd dat de cursist daarna het woord nog niet kent! Oftewel, hij heeft het nog niet *verworven*!

Hoe goed moet je een woord kennen?

Hoe beter je een woord kent, hoe sneller, makkelijker en zonder fouten je het oproept. Het hangt er ook vanaf of receptieve/passieve beheersing nodig is of dat het de bedoeling is dat de cursist het woord ook zelf kan inzetten wanneer dat nodig is (productief/actief). Voor het productief kunnen gebruiken van woorden, is meer kennis van woorden nodig. Er valt namelijk nogal wat te weten over een woord. Namelijk:

- De uitspraak en spelling. Hoe het woord klinkt, en hoe je het schrijft.
- Grammaticale aspecten van een woord. Bijvoorbeeld de/het, meervoud en welke vorm je gebruikt.
- Hoe je het woord gebruikt. Denk dan aan de vragen; hoe, wanneer, bij wie, formeel, informeel en past het woord in de situatie.
- Combinatiemogelijkheden, met welke andere woorden kan of moet het woord samen. Bijvoorbeeld jas - aantrekken, zwarte - koffie, tafel - dekken of handen - wassen.
- Culturele betekenis, welke connotatie heeft dit woord in deze cultuur? (bijv. morgen is 't weer maandag)

Dus de vraag 'ken je dat woord' is eigenlijk niet voldoende. In feite zou onze vraag moeten zijn: 'hoe goed ken je het woord?' Het leren van de zogenaamd 'diepere' betekenis van een woord gaat niet in één keer. Men leert eerst de betekenis van het woord, daarna moet het woord worden ingeprent door oefening, herhaling, verwerking en gebruik. Waardoor hij enerzijds het woord steeds beter kent (er meer over leert) en daarnaast het woord snel, moeiteloos en foutloos terug kan vinden in zijn geheugen. Ofwel om de betekenis te achterhalen (receptief) ofwel om het te gebruiken (productief). *Een woord leren is dus geen proces van één dag of een paar dagen, en dus al helemaal niet van een eenmalige uitleg.*

Hoe leren we woorden?

Zoals gezegd is het leren van woorden niet hetzelfde als woorden *verwerven*. Het *systematisch* aanbieden van woorden is daarom onontbeerlijk. Je kunt als vuistregel het principe $4 + 1 + 1 + 1$ in het achterhoofd houden. Dus eerst wordt het woord 4 keer aangeboden en in de volgende 3 lessen herhaald. Bij laagopgeleiden en moeilijke woorden nog vaker. De nieuwe woorden, met alle informatie eromheen, krijgt zo kans in de hersenen - in het zogenaamde mentale 'woordenboek' te worden opgeslagen. Dit gebeurt doordat de woorden relaties met elkaar aangaan. Belangrijke betekenisrelaties zijn tegenstelling, synoniem, hiërarchie, associatie. Elke woord heeft meerdere relaties, en hoe meer betekenisrelaties er gelegd worden - hoe uitgebreider het netwerk dat zo in de hersenen ontstaat en hoe beter het woord wordt opgeslagen en onthouden!

Om cursisten nieuwe woorden aan te leren wordt gebruik gemaakt van de viertak van Verhallen. In de praktijk lopen de hieronder beschreven fasen enigszins door elkaar heen, maar om inzicht te krijgen in het proces, is het handig deze fasen even uit elkaar te trekken. De viertak bestaat uit:

1. Voorbewerken
2. Semantiseren (betekenis geven)
3. Consolideren
4. Controleren

Vorbewerken

Nieuwe woorden moeten aansluiten bij de ervaringen, kennis en woordenschat die de cursist al heeft. Op die manier kunnen nieuwe woorden een relatie aangaan met bekende woorden. Als je de aanwezige kennis activeert, gaat dat aanhaken van het nieuwe woord makkelijker. Je kunt bijvoorbeeld bij een thema vragen naar wat de cursist weet van dit onderwerp. Er even over praten. Vraag welke woorden bij dit thema horen. Maak eventueel een woordspin. Je kunt foto's laten zien. Bij woorden die tussendoor aan bod komen kun je bijvoorbeeld vragen:

- in welke zin hoorde / zag je het woord?
- In welke situatie?
- Kan de zin je helpen?
- Horen er andere woorden bij dit woord?

Semantiseren

Bij het semantiseren leg je uit wat het woord betekent. Probeer je cursisten zelf ook aan het denken te zetten! Zorg altijd voor een betekenisvolle context, geef altijd een *contextzin*. Bij het uitleggen is het goed om rekening te houden met de manier waarop de woorden in het geheugen worden opgeslagen (tegenstelling, synoniem, hiërarchie, associatie)

Een nieuw woord kan op verschillende manieren worden uitgelegd:

- een voorbeeldzin (altijd! Of door jou of door de cursist zelf)
- een plaatje, foto of tekening (wees beducht voor verkeerde interpretaties!).
- een concreet voorwerp.
- uitbeelden: een gebaar of een demonstratie.
- een omschrijving.
- een ander woord ter verduidelijking.
- een tegenstelling.
- een voorbeeld.
- een vertaling.

Consolideren

Hierbij wordt er geoefend met de nieuwe woorden, zodat ze ingeprent worden en niet meer vergeten. Een woord moet gemiddeld 7 keer in verschillende contexten voorbijkomen. Het liefst verspreid over een bepaalde periode. Een cursist moet ook iets met het woord 'doen'. Er zijn veel soorten woordenschatoefeningen die gebruikt kunnen worden bij het aanleren van woorden. Zie werkvormen en oefeningen voor ideeën.

Een cursist moet thuis ook aan de slag met de woorden die geleerd moeten worden. **Ondersteun de cursist hierbij**, leg uit hoe hij dat kan doen, bespreek strategieën en kom er steeds weer op terug. Geef altijd aandacht aan de lijst met woorden die een cursist heeft of zelf bijhoudt. Vooral lager opgeleide cursisten gaan niet snel voor zichzelf met een woordadministratie aan de slag. Een demonstratie van een aantal manieren van mogelijke efficiënte registratie is vaak heel nuttig!

Controleren

Controleer tijdens de twee voorgaande fasen of de betekenis van woorden goed is begrepen, en of het oefenen ook tot het resultaat heeft geleid dat er een steeds beter en uitgebreider begrip ontstaat van de behandelde woorden. Controleer ook of woorden die al eerder aangeboden zijn, zijn blijven hangen.

Woordleer- / woordonthoudstrategieën

Een cursist moet werken aan het onthouden van woorden. Dat kan op allerlei verschillende manieren. Zonder het instuderen van woorden gaat het niet. Voor veel cursisten is dat geen vanzelfsprekendheid. Het is goed om een aantal strategieën te kennen, die kunnen helpen om woorden te leren (de betekenis te achterhalen) en vervolgens om de woorden ook te onthouden (woordonthoudstrategieën).

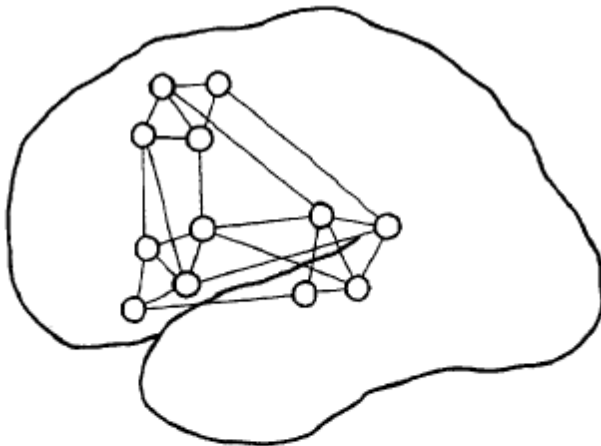
Naast woorden die cursisten tegenkomen op school en in de lesmethodes, leren ze ook woorden die ze toevallig tegenkomen (impliciet leren). Bij het zelfstandig leren zijn de volgende punten van belang:

- Leer gebruik te maken van de context (ook afbeeldingen). Lees door als je een woord niet kent.
- Maak gebruik van de woordvorm (samenstellingen en afleidingen)
- Leer te werken met een woordenboek.
- Vraag een ander naar de betekenis van het woord.

Bij het onthouden van woorden zijn de volgende punten van belang:

- De cursist herhaalt nieuwe woorden en zinnen hardop voor zichzelf.
- De cursist maakt een woordveld voor zichzelf.
- De cursist schrijft de nieuwe, te leren woorden op. Daarbij zo veel mogelijk informatie: de vertaling, een zin, de/het voor een woord, meervoud en vervoegingen.
- De cursist maakt een tekening bij het woord.
- De cursist herhaalt, prent in en overhoort zichzelf. Bijvoorbeeld via www.wrts.nl

Bespreek zo vaak mogelijk met de cursist wat hij aan het leren van de woorden doet. Help met het aanleggen van een woordenschrift en kijk er samen regelmatig naar. Laat cursisten bijvoorbeeld met elkaar ideeën uitwisselen over verschillende manieren van woorden leren.

Relaties tussen woorden. Er ontstaat een netwerk in de hersenen....

6. Grammatica

Grammatica is belangrijk. Daar is iedereen het over eens. Hoeveel aandacht er in de les aan grammatica wordt besteed en de wijze waarop dat gebeurt, daarover verschilt men echter nog steeds van mening.

Aandacht voor de vorm of voor de inhoud

Wel is men het erover eens dat het oefenen van grammatica voor het ene type cursist zinvoller is dan voor de ander. Ook dat grammatica, dus aandacht voor de taalvorm, moet worden ingebed in een functionele, communicatieve activiteit.

In het algemeen geldt dat hoogopgeleide cursisten meer baat hebben bij expliciet grammaticaonderwijs dan laagopgeleide. Als je in je eigen land geen scholing hebt gehad waarin grammatica (van de eigen of een vreemde taal) aan bod kwam, heeft het nauwelijks zin dat in Nederland wel te doen. Ook moet het taalvaardigheidsniveau voldoende zijn om bepaalde grammaticale structuren uit te kunnen leggen. Bij laagopgeleide en nog niet zo taalvaardige cursisten beperken we ons liever tot het geven van voorbeelden, zonder expliciete uitleg. Probeer dus niet té diep in te gaan op de grammatica. Het gaat erom dat de boodschap die de cursist wil overbrengen klopt. De inhoud is belangrijker dan de vorm.

Een belangrijk uitgangspunt bij grammaticaonderwijs is dat de aandacht gericht is op de relatie tussen vorm en betekenis. Het heeft niet zoveel zin om “ik feliciteer, jij feliciteert, hij feliciteert...” te kunnen opdreunen, als je niet door hebt dat je altijd *iemand* met *iets* feliciteert.

Laagopgeleide cursisten leren grammaticale regels beter door *analogie* (door het afleiden van een regel uit voorbeelden) dan door het leren van de expliciete regel.

Kijk met wat voor soort cursisten je te maken hebt en als daar veel variatie inzit, varieer je ook je wijze van aanbod.

De timing

Leerders zijn het meest ontvankelijk voor grammaticale uitleg op het moment dat zij op het punt staan een nieuwe structuur te verwerven of daarmee bezig zijn. Dit kun je op school niet beïnvloeden, het heeft te maken met het ontwikkelingsstadium van de uitingen van de cursist. Eerder aanbieden heeft geen zin. (zie onder kopje ‘grammaticale fouten: tussentaal of ontwikkelingsfouten’). Aangezien we op school met een lesmethode werken en meerdere cursisten tegelijk grammatica onderwijzen, kiezen veel lesmethoden voor de volgende aanpak:

- a. **Functionele benadering:** Op het moment dat deze bij de uitvoering van een bepaalde taalkaak aan de orde komt, ondanks dat in de praktijk niet alle cursisten op hetzelfde moment aan dezelfde structuur toe zijn.
- b. **Cyclische aanpak:** Een bepaalde structuur wordt niet in één keer volledig behandeld. Er wordt op verschillende momenten in het leerproces op teruggekomen. Elke keer wordt extra informatie over de betreffende structuur verschaft. Voordelen hiervan zijn:
 - Taalstructuren worden herhaald
 - Cursisten kunnen uit de grammaticale uitleg steeds datgene halen wat bij hun eigen niveau aansluit

Er verloopt vaak enige tijd tussen het moment dat de cursist voor het eerst een bepaalde structuur uitprobeert en het moment dat hij deze volledig beheerst. Elke keer als de betreffende structuur aan de orde komt kan hij zijn kennis daaromtrent uitbreiden.

Een voorbeeld: de verschillende aspecten van het voltooid deelwoord:

1. De betekenis van de voltooide tijd (wanneer gebruik je het?)
2. De plaats van het hulpwerkwoord en van het deelwoord.
3. De vorming van het deelwoord (regelmatig): ge + stam + t-klank
4. De keuze tussen de hulpwerkwoorden hebben en zijn.
5. de spelling: t of d
6. De vorming van niet-regelmatige werkwoorden
7. Het ontbreken van het voorvoegsel ge- bij de werkwoorden be-, ge-, ver-, ont-, er- en her-

Eerst behandel je alleen nummer 1, 2 en 3. Later ga je herhalen en uitbreiden met 4 en 5. Kijk ook wat bij de cursisten al bekend is (beginsituatie). Als je met meerdere cursisten werkt, is die nooit hetzelfde....En met wat voor cursist heb je te maken ? Misschien heeft de cursist het wel niet nodig om de punten 5, 6 en 7 te verwerven? Of is het te hoog gegrepen? In ieder geval heeft het geen zin om een cursist continue te verbeteren als hij op dat moment (of misschien wel nooit?) aan een bepaalde grammaticale structuur toe is. Dit heeft te maken met de verwervingsstadia in grammatica.

Grammaticale fouten: Transfer of ontwikkelingsfouten?

Bij het leren van een tweede taal maken cursisten fouten in zinsbouw en woordvorming. De taaluitingen die cursisten doen op weg naar de doeltaal (T2) noemen we tussentaal (interlanguage). Deze fouten komen soms voort uit het overnemen van constructies uit de moedertaal (transferfouten) maar heel vaak ook omdat een cursist een regel heeft ontdekt of heeft geleerd in het Nederlands en deze toepast, maar dit nog niet consequent doet of op de verkeerde manier. Bijvoorbeeld als hij gedenkt i.p.v. gedacht zegt. Je kunt hierin eigenlijk een vooruitgang in zien, hij begint door te krijgen hoe de vorming van het voltooid deelwoord in het Nederlands in zijn werk gaat. Ga hier positief mee om, probeer cursisten ook dat gevoel te geven. Helemaal mooi is als je kunt bewerkstelligen dat een cursist zichzelf gaat verbeteren. Zelfcorrectie is een belangrijke stap op weg naar correct Nederlands! Verschillende onderzoeken laten zien dat er n universele verwervingsvolgorde is in grammaticale constructies. Bijvoorbeeld de Processability Theory van Professor Manfred Pienemann. Het verwerven gaat volgens noodzakelijke te maken tussenstappen, die erg systematisch en voorspelbaar zijn. Het vormen van de tussentaal hoort hierbij en is dus ook niet 'fout', maar noodzakelijk. Het is een stap op weg naar de doeltaal.

Verwervingsstadia grammatica volgens Pienemann:

1. No procedure
<i>Losse woorden; onthouden zinnelijke</i>	<u>Mooi</u>
Hoe gaat het?
2 <u>fietsen</u>
2. Category
<i>Bijv. meervoud van naamwoord verleden tijd</i>	<u>Mooie</u>
Mooi_huis, mooie <u>tuin</u>
3. Noun Phrase procedure
<i>De juiste vorm (congruentie) binnen een woordgroep</i>	<u>Morgen</u> ik ga fietsen
4. Verb Phrase
<i>Het bijwoord uit de Verb Phrase naar voren verplaatsen</i>	Morgen <u>ga ik</u> fietsen
5. Sentence procedure
<i>Congruentie onderwerp - persoonsvorm; inversie</i>	Hij <u>loopt</u> naar school
6. Subordinatie clause procedure
<i>Werkwoord aan het eind van de bijzin</i>	omdat ik ziek ben

Omdat volgens Pienemann een tweede taal alleen maar in deze volgorde verworven kan worden, kun je zo voorspellen en verklaren in welke volgorde structuren onderling verworven worden. Meervoud wordt eerder dan congruentie. Het maken van de juiste werkwoordsvolgorde in een bijzin kan pas in het laatste stadium.

Aanbod van grammaticale structuur

Een grammaticale structuur kan op verschillende manieren aangeboden worden. Wissel af:

- Het geven van voorbeelden.
- Het expliciet uitleggen van een regel (altijd met voorbeelden).
- Het zelf laten opzoeken van een regel.
- Het zelf laten ontdekken en afleiden van een regel op basis van voorbeelden.
- Het door een andere cursist laten uitleggen van een grammaticale structuur.
- Gebruik maken van visuele ondersteuning door symbolen, kleuren, plaatjes of schema's.
- Het gebruik van een ezelsbruggetje.

Als we er voor kiezen om expliciet regels te geven, is het goed rekening te houden met de volgende uitgangspunten:

- Niet alles tegelijk (zie 'cyclische aanpak')
- Geef nooit regels zonder voorbeelden.
- Cursisten moeten de voorbeelden begrijpen. Bedenk vooraf goede voorbeelden.
- Is de regel goed uit te leggen? Zo niet, geef dan alleen voorbeelden.
- Gebruik zo min mogelijk (on)doorzichtige termen (zoals zwak, sterk, lidwoord enz.) Wel meer sprekende termen: (on)regelmatig, de- en het-woorden...Sluit je aan bij de terminologie die de docent in de groep gebruikt!
- Presenteer de informatie overzichtelijk. Netjes onder elkaar, duidelijk geschreven, eventueel verschillende kleuren of symbolen (de onderstreepte woorden in het voorbeeld hieronder kun je ook met een andere kleur schrijven)

Maria	<u>maakt</u>	haar huiswerk.	
Maria	<u>gaat</u>	morgen haar huiswerk	<u>maken.</u>
Maria	<u>heeft</u>	gisteren haar huiswerk	<u>gemaakt.</u>
Ik	<u>wil</u>	straks boodschappen	<u>doen.</u>
Je	<u>mag</u>	je fiets daar niet	<u>parkeren.</u>
We	<u>moeten</u>	haar even	<u>helpen.</u>
Ik	<u>heb</u>	de afwas niet	<u>gedaan.</u>
Frits	<u>is</u>	te laat	<u>gekomen.</u>
Wij	<u>zijn</u>	vroeg naar huis	<u>gegaan.</u>
Onze burens	<u>hebben</u>	een feestje	<u>gegeven.</u>

Tot slot volgt hieronder nog een voorbeeld van het oefenen van grammatica bij laagopgeleide cursisten zonder het geven van regels.

Zinsvolgorde enkelvoudige zin met behulp van gekleurde kaartjes.

De cursisten hebben ieder 3 verschillende gekleurde kaartjes voor zich. Nummer de kaartjes 1, 2 en 3. Op kaartje 1 teken je een poppetje. Dit kaartje noemen we 'de persoon'. Op kaartje 2 komen de letters WW. Dit is het 'WerkWoord'. Dit begrip dient uiteraard enige uitleg en oefening. Kaartje 3 krijgt enkele stippen. Dit is 'de rest'. De meeste cursisten snappen na 1 keer uitleg het systeem en hebben steun bij het uitspreken van zinnen door naar de kaartjes te kijken, of aan te tikken. In een vervolgstadium kan het groene kaartje omgedraaid worden en kunnen enkele voorwerpen getekend worden op de andere kant, om duidelijk te maken dat je ook kunt beginnen met een ding of 'iets'. Gevorderde cursisten kun je de veranderende volgorde in een vraagzin duidelijk maken door het eerste en tweede kaartje te verwisselen. Of een tweede werkwoordkaartje toevoegen om te laten zien dat in een zin met twee werkwoorden, het tweede werkwoord achteraan in de zin komt.

7. TPR - Total Physical Response

Total Physical response is ontleend aan de manier waarop kinderen hun moedertaal leren. Als volwassenen met het kind communiceren, wordt er lichaamstaal gebruikt. Veel conversatie gaat in de vriendelijke gebiedende wijs. 'Pak mijn hand maar, ga maar staan, pak je jas even van de kapstok...' We verwachten daarbij een reactie in de vorm van actie en meestal geen antwoord.

In de eerste jaren luisteren kinderen naar de gesproken taal en wordt hun luistervaardigheid ontwikkeld. Na verloop van tijd gaan zij spontaan spreken. De spreekvaardigheid staat eerst in de schaduw van de luistervaardigheid.

TPR volgt - in versneld tempo - de succesformule van de moedertaalverwerving. Door op een verantwoorde manier instructies te geven, wordt de nieuwe taal als vanzelf toegankelijk voor elke cursist, ongeacht de leeftijd. TPR gaat er dus ook vanuit dat luisteren/begrijpen vooraf gaat aan spreken. Receptief voor productief. Uit onderzoek blijkt dat als een persoon ongeveer 100 woorden kan verstaan, hij dan ongeveer 10 woorden kan gebruiken of zeggen in de juiste situatie.

Eenvoudige opdrachten leiden na enkele uren al tot het begrijpen van een reeks opdrachten. Receptief: de cursisten kunnen deze opdrachten met succes uitvoeren. Gemiddeld na 10 uur willen de cursisten vaak zelf graag spreken. De rollen worden omgedraaid. Eén van de cursisten geeft opdrachten, die door de docent en eventuele andere cursisten worden uitgevoerd. Om de structuur van een enkelvoudige zin direct goed aan te leren, kunnen cursisten ook - als zij aan spreken toe zijn - hun handelingen gaan begeleiden met spreken. Zij zeggen wat ze doen, terwijl ze de opdracht uitvoeren.

Een essentieel kenmerk is dat reeds bekende opdrachten gecombineerd worden tot nieuwe zinnen. De taalvaardigheid wordt flexibel, wat van groot belang is voor vloeiend taalgebruik. TPR is het meest geschikt voor beginners, maar kan ook voor half gevorderden worden ingezet.

Enkele voordelen van TPR:

- Vanaf de eerste les begrijpen de cursisten alles wat de docent zegt, omdat elk woord aan fysieke actie wordt gekoppeld.
- Actie en concrete voorbeelden maken het leren van de taal makkelijker, leuk en duidelijk.
- Door niet alleen een beroep te doen op het auditieve en visuele geheugen maar ook op het motorisch stelsel wordt wat geleerd is beter onthouden.
- Van de cursisten wordt alleen fysieke actie verwacht. Hiermee verdwijnt de angst om te moeten praten. De wens om te gaan spreken volgt vanzelf.
- Actie en interactie, variatie van opdrachten en het gevoel van succes motiveert.
- Uit de reactie van de cursist (juiste uitvoering van de handeling) blijkt of de lesstof wel of niet begrepen is.
- Niet gealfabetiseerde cursisten hoeven niet te kunnen lezen en schrijven om toch de taal te leren.

De opdrachten worden weliswaar in gebiedende wijs gegeven, maar vriendelijk gebracht!

Er is ook een vooroordeel t.a.v. TPR: Het is zo simpel!

Maar dit wordt vooral gedacht door moedertaalsprekers, die zelf hun taal perfect beheersen. Dan wordt TPR gezien als een simpele-zielen methode, kinderachtig. Neig er niet naar om te snel vooruit te willen gaan en grote sprongen te maken. Dat zorgt alleen maar voor wanhoop bij de tweede taalleerder, ze kunnen het dan al snel niet meer volgen. Met de juiste houding van de docent, wordt deze manier van taalleren absoluut niet als kinderachtig ervaren!

Aan de slag

De cursisten moeten een gevoel van succes ervaren! Laat ze dus nooit de handeling in het begin direct uitvoeren zonder het zelf eerst voorgedaan te hebben en vervolgens nog enkele keren mee te doen. Pas in een latere fase wordt begrip gecontroleerd door opdrachten te geven met bekend veronderstelde woorden.

Introduceer maximaal drie nieuwe woorden tegelijk. Zodra de cursisten de betekenis van deze woorden hebben eigen gemaakt, neem je drie nieuwe woorden. Het is mogelijk om in één les 12 - 36 woorden op te nemen, maar dit is natuurlijk geheel afhankelijk van de leervaardigheid van de cursist. Bij snelle cursisten kun je het tempo opvoeren.

Het is handig om de woorden te sorteren in drie kolommen. Vanuit deze indeling kun je namelijk makkelijker combinaties maken.

1. (Actie) werkwoorden
2. Zelfstandige naamwoorden
3. Overige woorden (persoonlijke, bijvoeglijke, bezittelijke voornaamwoorden, kleuren, bijwoorden etc.)

Bijvoorbeeld:

Werkwoord	Zelfstandige naamwoorden	Overige woorden
klik	het licht	aan - uit
typ	de telefoon	bij
druk	de computer	naast
	de koptelefoon	keer
	het hoofd	snel-langzaam
	de muis	
	de toets	

Eerste doe je voor en benoem je wat je doet. Vervolgens geef je opdrachten als:

- Loop naar de computer.
- Pak de muis.
- Wijs naar de toetsen.
- Leg de muis op de toetsen.
- Pak de koptelefoon.
- Leg de koptelefoon naast de muis.
- Ga naast de computer staan.
- Druk op 1 toets
- Typ de letter s.
- Typ je naam.
- Doe de computer uit/aan.
- Doe het licht uit/aan.
- Doe de telefoon uit/aan.
- Zet de koptelefoon op je hoofd. etc.

Uiteraard moeten de woorden die niet in deze lijst staan en die je wel gebruikt al bekend zijn! Wees je daar heel goed bewust van, want anders biedt je in één keer veel meer nieuwe woorden aan dan de bedoeling was. Volledig uitgeschreven lessen TPR vind je in *Een zekere woordenschat* (Kreulen, 1996) en in *Woord voor Woord* (Wind, 2013), beide voor analfabete cursisten om een eerste basiswoordenschat op te bouwen.

Een TPR les kun je afsluiten door bijvoorbeeld:

- alle behandelde woorden kort bij langs te gaan: cursisten ervaren nog eens hoeveel ze hebben geleerd deze les!
- Je doet een handeling en benoemt het. Cursisten zeggen of het goed of fout is.
- Je doet een check: in redelijk snel tempo bekend veronderstelde opdrachten geven en kijken of de cursisten ze kunnen uitvoeren.
- een voorwerp benoemen, de cursisten wijzen het aan

Benoem regelmatig (en laat het ook zien op een lijst) hoeveel woorden er inmiddels al geleerd zijn!

Tot slot nog enkele TPR-verwerkingsoefeningen voor iets gevorderde cursisten:

(Dus nadat de woordenschat aangeboden, geoefend en bekend is, dit hoeft niet middels TPR te zijn gebeurd)

- Twee cursisten lopen door het lokaal. De ene cursist geeft opdrachten aan de ander.
- Schrijf enkele opdrachten onder elkaar op een kaartje. De cursist leest de opdrachten en voert deze uit.
- Idem, cursisten schrijven voor elkaar enkele opdrachten uit. En voeren deze vervolgens om de beurt uit.
- Maak met TPR opdrachten de overgang naar een rollenspel. Bijvoorbeeld: Jij werkt in een café en jij komt binnen om wat te drinken. Loop maar naar de deur en kom binnen.... Ga maar aan tafel zitten....Pak de menukaart en ga naar de klant. etc.
- Verwerk bewust grammaticale structuren in de TPR.
Bijvoorbeeld: Elise, pak de pen. David, *pakte* Elise de pen? (o.v.t.) Of David, heeft Elise de pen *gepakt*? (v.t.t.).
Bijvoorbeeld: Ik *ga* op het bord schrijven. Pas daarna doe ik het. Samira, jij *gaat* je boek opendoen. Ibrahim, wat *ga* je doen? Ibrahim zegt iets en doet het daarna.
(toekomstige tijd met *ga*)

8. De luistervaardigheid

Globale weergave van een college van Bart Bossers, docent taalwetenschap aan de VU-NT2 door Monique Klok.

Luistervaardigheid is onder te verdelen in:

1. Verstavaardigheid
2. Begripsvaardigheid

Iemand moet eerst een boodschap kunnen verstaan, wil hij het kunnen begrijpen. Je werkt dus altijd van verstavaardigheid naar begripsvaardigheid. Omgekeerd is niet mogelijk! Verstavaardigheid is een proces wat voor een eerste taal (T1) leerder automatisch verloopt. Immers vanaf de geboorte wordt een kind al geconfronteerd met de klanken van zijn moedertaal. In de wieg hoort hij de eerste geluiden die zijn moeder tegen hem maakt. Daarna leert het kind woordjes herkennen die tegen hem gesproken worden. Aan de hand van de intonatie van zinnen die tegen hem gesproken worden, leert hij wat voor boodschap er overgebracht wordt: Is het een vraag? Is het een opdracht (gebiedende wijs)? Het begrijpen van een taal vereist van een T1-leerder aandacht. Hij moet bepalen wat de letterlijke betekenis achter de boodschap is en hij moet hier een interpretatie aan toekennen: Wat is de functie van de boodschap? Wat bedoelt de spreker er mee?

Wat betekent dit alles voor de NT2-leerder?

Verstavaardigheid is taalafhankelijk. Dit houdt in dat wat voor een T1-leerder een automatisch proces is, door een NT2-leerder helemaal opnieuw geleerd moet worden! Het kan zijn dat klanken uit zijn moedertaal helemaal niet voorkomen in het Nederlands. De *sjwa* (de stomme ə als in *de* en *een*) is hier een heel goed voorbeeld van. Deze klank is voor NT2-leerders onbekend en daarom worden deze vaak ook niet gehoord. Ook is het voor de NT2-leerder dus van belang dat hij leert te herkennen waar de klemtoon in woorden gelegd wordt en de intonatie van zinnen. Uit het vorenstaande blijkt ook wel hoe belangrijk het is dat de NT2-leerder zoveel mogelijk bloot staat aan taalcontact.

Hoe hier aan te werken in de les?

Bepaal altijd eerst vooraf je doel! Waar ga je aan werken? Verstavaardigheid of begripsvaardigheid? Heeft de cursist geen begripsproblemen bij het lezen van een tekst dan ligt het aan de verstavaardigheid. Bij nieuwe teksten, met een aanbod van nieuwe woorden, werk je aan begripsvaardigheid, maar moet natuurlijk wel de tekst goed worden verstaan. Het is daarom altijd noodzakelijk om de tekst *meerdere malen te beluisteren!*

Werken aan verstavaardigheid

1. Werk aan *foneemherkenning* en *klankdiscriminatie*. Zie oefeningen in Hoofdstuk 9, 'Auditive oefeningen'.
2. Doe veelvuldige *klemtoonoefeningen* (laat bijv. de cursist onderstrepen waar in het woord de klemtoon gelegd wordt).
3. Werk aan *woordsegmentatie* en *woordherkenning*.
 - Gebruik gatenteksten. De cursist leest de tekst mee en vult de ontbrekende woorden in.
 - Geef een luisterkeuze. De cursist kan kiezen uit 2 of meer opties.
 - Waar wordt iets anders gezegd? De cursist leest tijdens het luisteren mee en zoekt de fouten.
 - Komt het woord/de zin in de tekst voor? Laat de cursist meelesen en bepalen of het woord/de zin in het audiofragment voorkomt.
 - Geef een dictee of laat de cursist een audiofragment uitschrijven.

- Gebruik taalriedels. Alhoewel taalriedels in eerste instantie nog wel enige weerstand kunnen opwekken, is gebleken dat de leerders dit uiteindelijk meestal erg leuk vinden. In taalriedels komen veel gebruikte frases voor en ze worden op een natuurlijke manier uitgesproken.
4. Oefen met *hoogfrequente vocabulaire spreektaalvormen* (bijv. *tuurlijk* in plaats van *natuurlijk* en *ut* in plaats van *het*). Biedt bij alternatieve gesproken vormen het woord niet alleen in isolatie aan, maar ook in een zin. In Breekijzer en IJsbreker komen deze oefeningen ook aan bod.

Werken aan begrijpelijkheid (communicatieve adequaatheid):

Voor het werken aan begrijpelijkheid wordt er een beroep gedaan op de zgn. metacognitieve vaardigheden van de NT2-leerder. Het is van belang dat de cursist weet hoe hij moet luisteren. Moet hij specifieke details die van belang zijn opvangen en daarom gericht luisteren of is het voldoende als hij de boodschap globaal begrijpt? Een NT2-leerder die tijdens het Staatsexamen woord-voor-woord zal luisteren, zal onherroepelijk de draad kwijtraken en daarom zakken voor het examen.

Laat de cursist altijd *eerst het audiofragment zonder transcriptie luisteren*. Pas later laat je hem het fragment nog een keer horen met transcriptie. Probeer een dialoog ook na te spelen. Denk daarbij aan de opbouw ABCD (zie Hoofdstuk 3 ‘NT2 en didcatiek’). Breekijzer en IJsbreker hanteren de volgende didactiek bij een nieuwe luistertekst. Hier zit een idee achter, sla dergelijke oefeningen dus niet over!

1. *Gericht luisteren:*

De cursist moet specifieke details die van belang zijn opvangen.

- Stel meerkeuzevragen.
- Stel waar/niet-waar (ja/nee) vragen.
- Stel open vragen.

2. *Globaal luisteren:*

De cursist moet de boodschap globaal kunnen begrijpen.

- Stel meerkeuzevragen of open vragen naar de essentie of naar de strekking van wat er gezegd is.
- Laat een schema invullen (bijv. waarin meningen of standpunten van verschillende sprekers worden samengevat).
- Laat de cursist de goede representatie kiezen van wat er gezegd is (bijv. in de vorm van een plaatje of een grafiek aanwijzen).
- Laat de cursist het audiofragment navertellen.
- Laat de cursist aantekeningen maken bij een audiofragment.

3. *Intensief luisteren:*

Tijdens bijvoorbeeld een college of het luisteren naar een veiligheidsinstructie moet er intensief geluisterd worden. De cursist oefent dit door nogmaals te luisteren naar de tekst met weer een nieuwe opdracht.

- Laat de cursist aantekeningen maken tijdens het luisteren.
- Laat de cursist de handelingen van een instructie in de goede volgorde zetten.
- Geef een heel gerichte opdracht. Bijvoorbeeld “Wanneer is de afspraak precies? Schrijf het op”.

4. *Herkennen van spreektaalkenmerken:*

Gesproken zinnen zijn vaak ongrammaticaal. Wanneer we zeggen ‘Welke trein?’ kunnen we bedoelen ‘Welke trein neem je?’ of we zeggen ‘Dus 20 voor 4?’ in plaats van ‘Dus dan ben je hier om 20 voor 4?’

5. *Strategisch luisteren:*

Leer een cursist strategisch te luisteren.

- Activeer de voorkennis. Geef het onderwerp. Vraag waar de tekst over zal gaan of wie de sprekers zijn.

- Leer de cursist gebruik te maken van de context. Vaak krijg je veel non-verbale informatie, zoals bijvoorbeeld de gemoedstoestand van iemand. Laat de cursisten een videofragment zonder geluid zien en laat ze raden waar het gesprek over gaat en wat de gemoedstoestand van de spreker is. Is hij boos? Is hij verdrietig?
- Laat een deel van een tekst horen en laat de cursist het verloop of de afloop voorspellen. Je kunt bijv. gebruik maken van anekdotes, standaardsituaties of reclamefilmpjes met een verrassende afloop.
- Leer cursisten een beroep te doen op hun gesprekspartners. Leer ze om te vragen of het wat langzamer kan of om aan de gesprekspartner te vragen het nog een keer uit te leggen.

Tenslotte

Het is de moeite waard en interessant om je te verdiepen in de moedertalen van je cursisten. Wist je dat het Arabische dialecten slechts 3 klinkers kennen? En dat het Mandarijn en Kantonees toontalen zijn? Dit houdt in dat de toon waarop een lettergreep uitgesproken wordt de betekenis bepaald.

9. Auditieve oefeningen

Behorend bij het Klankboek, eigen materiaal van het Alfa-college

Auditieve oefeningen zijn belangrijk voor niet gealfabetiseerde cursisten, die bezig zijn ons schrift te leren. Daarnaast maakt het oefenen van de verschillende Nederlandse klanken ook deel uit van het werken aan verstaanbaarheid, op haar beurt een deelvaardigheid van spreekvaardigheid. Het herkennen van klanken is een voorwaarde om te kunnen lezen en schrijven. Maar ook voor de uitspraak. Sommige leerlingen hebben grote moeite met het onderscheiden van al die onbekende Nederlandse klanken. Je kunt een klank immers nooit goed uitspreken als je helemaal niet hoórt hoe hij precies klinkt. Als een cursist het verschil niet hoort tussen een /m/ en een /n/, hoe kan hij dan ooit onze aanwijzing “nee, zeg maar /mmm/” opvolgen?! Het is onmogelijk om een cursist de grammaticaregel over open en gesloten lettergrepen te leren, als hij het verschil tussen /a/ en /aa/ niet hoort.

Naast een goede articulatie - de uitspraak van de klanken - is voor verstaanbaarheid ook het gebruik van klemtoon, zinsaccent, intonatie, ritme en pauzes erg belangrijk. Diverse onderzoekers zijn van mening dat vooral deze ‘prosodische’ aspecten in eerste instantie bepalend zijn voor verstaanbaarheid of begrijpelijkheid. Goed begrepen worden heeft daarnaast natuurlijk ook alles te maken met spreekvaardigheidaspecten als woordenschat en grammatica. Voor het oefenen van de prosodische aspecten verwijzen wij naar o.a. ‘Verstaanbaar spreken’ (Thio en Verboog) en ‘Uitspraaktrainer in de les’ (Olijhoek, Stumpel, van Veen en van Kampen).

Aan beginnende Nt2-leerders kunnen geen hoge eisen gesteld worden voor wat betreft de spreekvaardigheid. Ten eerste hebben veel beginners een ‘stille periode’, een periode waarin cursisten vooral veel luisteren om de taal te leren doorgronden. Ten tweede horen zogenaamde ontwikkelingsfouten erbij. Uit literatuur en praktijkervaring blijkt dat bij veel cursisten de uitspraak na enige tijd vanzelf beter wordt, ook zonder hulp van een docent of logopedist. Verwacht daarom niet gelijk een perfecte uitspraak van iedereen en corrigeer niet té veel. Het zou demotiverend kunnen werken, vooral voor cursisten die niet goed durven te spreken door spreekangst. Voor analfabete cursisten ligt dit iets lastiger, een goede uitspraak is van groot belang bij het kunnen lezen. Als een klank namelijk niet goed uitgesproken wordt, vertraagt dat de interne woordherkenning. De cursist kan dan het woord zoals hij dat zelf uitspreekt, niet koppelen aan de uitspraak door moedertaalsprekers.

In de hieronder beschreven oefeningen kan men inspiratie op doen om ook zonder papier de “oren van de cursisten te trainen”. Zie verder ook de bijlage ‘aanwijzingen per klank’ voor technische uitleg van de uitspraak.

Uitleg van enkele begrippen

auditief

Auditieve oefeningen zijn oefeningen waarbij wordt geluisterd. Het goed luisteren naar de klank gaat vooraf aan het zelf uitspreken. Wanneer een cursist niet gewend is aan een bepaalde Nederlandse klank (omdat deze niet vergelijkbaar is met een klank uit zijn moedertaal) kan het voorkomen dat je vele malen de klank voordoet, maar de cursist deze telkens weer fout imiteert. Dit komt meestal niet omdat hij de klank niet kán maken (motorisch), maar omdat hij gewoon het verschil tussen de klanken niet hoort. Auditieve oefeningen leren de cursist goed te luisteren naar onze taal en zo de mogelijkheid betekenissen te gaan ontdekken in al die vreemde klanken. Daarnaast zijn het ook goede

concentratie oefeningen. Voor analfabeten is het goed kunnen horen van een klank een voorwaarde voor een correcte klank-tekenkoppeling.

Er zijn verschillende auditieve oefeningen.

Bij temporeel ordenen moeten letters of woorden in de juiste volgorde onthouden worden.

Bij auditieve discriminatie wordt er geluisterd of er bepaalde klanken in een woord / zin voorkomen of wordt geluisterd naar minimale verschillen tussen klanken

Bij auditieve analyse worden woorden geanalyseerd, uit elkaar gerafeld tot losse klanken.

Hierbij wordt het woord tot afzonderlijke klanken 'ontleed'. Kam wordt /k/ /a/ /m/.

Bij auditieve synthese worden van losse klanken woorden gevormd. De afzonderlijke klanken worden weer aan elkaar 'geplakt'. /k/ /a/ /m/ wordt kam.

kapstokwoorden

Dit zijn woorden waarin een bepaalde klank wordt aangeboden. De klank wordt "opgehangen" aan één vast woord. Het is goed als de cursist bij elke klank een associatie heeft met een bepaald woord. Bij analfabeten gebruikt men de kapstokwoorden van de gebruikte alfabetiseringsmethode, zoals 7/43 of Alfaflex.

klank en letter*

Als de letter a gezegd wordt, spreken wij deze uit zoals wij de a in het alfabet opzeggen.

Wanneer we abc zeggen, zeggen we eigenlijk aa bee see. Voor analfabeten is het benoemen van de letters volgens het alfabet erg verwarrend. Als je leest, zeg je immers bij het woord 'kat' niet kaa aa tee. Je zegt kat. Dat wat je zegt (en hoort) zijn de **klanken**. Dat wat je schrijft (en leest) zijn de **letters**. Vaak wordt met twee schuine strepen aangegeven wanneer de klank bedoeld wordt: /a/. **Spreek bij analfabeten altijd de klank uit en niet de letter volgens het alfabet!**

* de officiële termen in de fonologie zijn foneem en grafeem, waarbij een foneem een klank is met een betekenisonderscheidende functie: de /ee/ in peer en in been klinken namelijk niet hetzelfde, het zijn eigenlijk twee verschillende klanken. Toch noemen we het in beide woorden het foneem /ee/. In bak en pak zijn de /p/ en /b/ twee verschillende fonemen. Een grafeem is een letter of lettercombinatie die een foneem representeert. Dus de b of a, maar ook de lettercombinaties ee, ei of ng zijn grafemen.

klank-tekenkoppeling (foneem-grafeemkoppeling)

Welke klank hoort bij welke letter(combinatie).

Cursisten moeten bij elke letter of lettercombinatie (ei, ng, etc.) onmiddellijk en zonder aarzelingen de daarbij behorende klank kennen. Een voorwaarde voor snel (geautomatiseerd) lezen.

klankzuiver

Dit betekent dat de klanken in het woord niet worden vervormd door de letters die er omheen staan. Een voorbeeld van een klankzuivere klank is /ee/ in het woord been. In het woord peer is de /ee/ onzuiver geworden: de /ee/ wordt bijna uitgesproken als /i/. Een /r/ na /ee/, /oo/ en /eu/ vervormt de voorgaande klank: peer, oor en deur. Maar ook het woord lopen is niet klankzuiver. We schrijven een o, maar we spreken het uit als /oo/. De letter e, spreken we bijna uit als /u/ (stomme -e ofwel schwa).

tweeklank

Deze klanken worden ook wel glijklank genoemd. Het is een combinatie van twee klanken die een eenheid vormt. Bijvoorbeeld de /ui/, /ei/ (/ij/), /ou/ (/au/). De klank glijdt van één klank over in een andere. Zo glijdt /ei/ van (ongeveer) /e/ naar /ie/. Dit is duidelijk te zien aan de mond, die bij het begin van de klank meer open is en aan het eind meer gesloten.

Oefeningen

Bij het doen van auditieve oefeningen is het het beste te oefenen met bekende woorden. In ieder geval nooit met 'onzin-woorden'. Het is namelijk veel moeilijker (soms zelfs bijna onmogelijk) om klankverschillen te horen in woorden die niet bestaan of die je niet kent. Voor veel NT2 cursisten zijn uiteraard veel woorden 'onzin' woorden omdat ze deze niet kennen. Ga tijdens het oefenen van de klanken echter niet in op de betekenis. Wanneer een cursist hier wel om vraagt, kan uitgelegd worden dat er nu alleen op de klank gelet moet worden en dat de betekenis nu niet belangrijk is. Zeg dat je na het oefenen op de betekenis terug zal komen. Een ander moment is dan geschikter omdat ze dan in een context aangeboden worden en er mee geoefend kan worden. (Ga er vanuit dat de uitleg van een woord zonder herhaling en verdere inoefening, ALTIJD weer vergeten wordt.)

Bij de hieronder beschreven oefeningen, zijn verschillende werkvormen mogelijk t.a.v. respons van de cursisten:

- Bij "ja" geven de cursisten een teken met hun hand. De docent kan iedereen dan eenvoudig controleren. (bv Hoor je /../ ? ja of nee. Hetzelfde of niet hetzelfde?)
- De cursisten geven een tik of klap op tafel of een klap in de handen bij "ja".
- Bij "ja" leggen de cursisten een fiche neer op tafel. "Nakijken" kan ook achteraf. Hoe vaak hoorde je de klank bijvoorbeeld? (hoeveel fiches liggen er op tafel?)
- De cursisten hebben allemaal een rood en een groen kaartje. Bij "ja" steken ze het groene kaartje omhoog, bij "nee" het rode kaartje.
- Bij de ene klank steken ze het groene kaartje omhoog, bij de andere het rode kaartje. Zet de klanken in de corresponderende kleur op een papier of op het bord.
- De cursisten kunnen op het werkblad in de juiste kolom (ja of nee, /a/ of /aa/, begin of midden of eind) een kruisje zetten.
- Zet dit schema op het bord, laat 1 cursist voor de klas de antwoorden aankruisen. De andere cursisten controleren of het goed is.
- De cursisten steken 1 of 2 vingers omhoog. 1 voor /a/ 2 voor /aa/.
- De cursisten steken 1, 2 of 3 vingers omhoog op de vraag: welk woord is anders? (het eerste, tweede of derde)
- Alle cursisten geven om de beurt individueel antwoord.
- De cursist heeft twee letters voor zich liggen, de docent noemt telkens een woord. De cursist wijst de juiste letterkaart aan. Er kunnen steeds meer kaarten met klanken toegevoegd worden.
- Ze twee cursisten bij het bord. De een naast de /a/, de ander naast de /aa/. De docent noemt een woord, de cursisten zeggen de naam van de cursist die bij die klank staat.
- Als de oefeningen bekend zijn, en de uitspraak redelijk, kunnen de cursisten in tweetallen werken. Bijv: de ene cursist noemt een woord, de ander noemt de losse klanken (auditieve analyse) of schrijft het op (dictee) of wijst de juiste klank aan (auditieve categorisatie). Woorden uit het klankboek of op kaartjes van de docent gekregen.

Auditief 'bombarderen'

oefening: ik noem woorden met /../ en met /../

bijvoorbeeld: tak, jas, bal, .., .. en kaart, baan, daken, .., .. etc. (zie klankboek)

uitvoering: De docent spreekt de woorden uit en bij elk woord houdt hij de bijbehorende klankkaart omhoog (bv jas en maan). De cursisten raken zo gewend aan de klank en de verschillende verschijningsvormen. Doe deze oefening vooraf aan het auditief discrimineren.
De docent leest de woorden uit het klankboek voor.
Eerst de woorden met één klank bij elkaar, daarna door elkaar.
Eerst alleen de woorden, daarna in een korte zin.

Temporeel ordenen

- oefening:** zeg na (in de goede volgorde)
bijvoorbeeld: drie, zes
uitvoering: De docent zegt: drie, zes.
De deelnemer zegt hardop na: drie, zes.
De docent vraagt: Welk cijfer / nummer hoor je het eerste? Welk cijfer / nummer hoor je het laatste?
Vervolgens uitbreiden met een langere reeks.
Vervolgens met woorden.

Auditieve discriminatie:

- oefening:** hoor je /../ in het woord?
bijvoorbeeld: hoor je /a/ ?
uitvoering: De docent leest een rijtje woorden op. In sommige woorden komt de betreffende klank wel voor, in sommige woorden niet. Na elk woord pauzeert de docent om de cursisten de gelegenheid te geven te antwoorden. Antwoorden kan op de volgende manieren:

- oefening:** klinkt dit hetzelfde?
bijvoorbeeld: bal - baal of bal - bal
uitvoering: De docent leest een rijtje van telkens twee woorden op. Sommige paren klinken hetzelfde, sommige niet. Na elk paar pauzeert de docent om de cursisten de gelegenheid te geven te antwoorden.

- oefening:** welk woord klinkt anders?
bijvoorbeeld: bal - baal - baal of maan - man - maan
uitvoering: De docent zegt drie woorden. De cursisten moeten aangeven welke van de drie anders klinkt. Nummer 1, 2 of 3.

Auditieve categorisatie:

- oefening:** Hoor je /../ of /../ ?
bijvoorbeeld: Hoor je /ui/ of /ou/?
uitvoering: De docent leest een rijtje woorden op, de cursisten geven per woord aan of het woord met de ene dan wel de andere klank is.

- oefening:** Is het <plaatje> /../ of /../ ?
bijvoorbeeld: Is dit <plaatje van een tak> /a/ of /aa/?
uitvoering: Er is nu dus geen auditieve input! Deze moet de cursist intern oproepen. Laat het plaatje zien, de cursist legt het plaatje bij de juiste klankkaart. Of spreek een zin uit, maar laat het laatste woord weg. Bijv. Een moeder is een vrouw, een vader is een de cursisten wijzen de juiste klank aan. (/a/)

Auditieve analyse:

- oefening:** Woord in losse klanken verdelen
bijvoorbeeld: Docent zegt /bal/, cursist zegt /b/...../a/...../l/
uitvoering: Cursisten analyseren om de beurt een door de docent opgenoemd woord. Korte, klankzuivere woorden zijn het makkelijkst (bal), moeilijker wordt het met twee medeklinkers aan het eind of aan het begin. Als het moeilijkst wordt ervaren meerdere medeklinkers aan het begin en het einde of langere woorden.
Bijv. mat, meer, meest, fiets, stoel, schrift, centrum,...

Auditieve synthese

oefening: Losse woorden aan elkaar verbinden.

bijvoorbeeld: Docent zegt /b/...../a/...../l/, Cursist zegt /bal/,

uitvoering: Cursisten synthetiseren om de beurt. Zie opbouw in moeilijkheid hierboven.

Variaties: in plaats van uitspreken wijst de cursist het goede woord of plaatje aan of geef opdrachten als “Wijs aan (streep onder, kruis voor etc.) /b/ ... /a/ ... /l/;

Opmerking: Hoe groter de pauzes tussen de klanken, hoe moeilijker het synthetiseren is. Als de pauzes tussen de klanken te kort zijn, is het effect van de oefening weg.

Klankpositie:

De meest complexe auditieve vaardigheid is het bepalen van de klankpositie. Er wordt tegelijkertijd een beroep gedaan op:

- de auditieve analyse,

- het temporeel ordenen

- en de kennis van begrippen als ‘vooraan’, ‘achteraan’ en ‘middelste’/’in het midden’.

Het inzicht in de verschillende klankcomponenten in woorden ontstaat meestal niet spontaan. Hiervoor is een mate van abstractie nodig, die ongeletterde cursisten soms niet hebben en welke in dat geval veel geoefend moet worden.

oefening: waar hoor je /.. / in het woord?

bijvoorbeeld: /m/ in “kam” hoor je aan het eind (van het woord). Waar hoor je /s/ in stoel?

uitvoering: De docent vraagt: “Waar hoor je /.. / in ...?” De cursist antwoorden (begin, midden, eind), wijzen aan of kruisen het antwoord aan in een schema met 3 vakken. Of de cursist wijst de positie aan (1^e, 2^e of 3^e).

oefening: wat hoor je vooraan van ? (achteraan, in het midden)

bijvoorbeeld: Wat hoor je vooraan kam? De /k/

uitvoering: De docent vraagt, de cursisten noemen de juiste klank of wijzen deze aan.

oefening: Welke letter verandert?

bijvoorbeeld: pan - man - van

uitvoering: De docent noemt 3 (of 4) woorden de cursist geeft aan met “de eerste “, de middelste” of “de laatste letter” welke letter verandert

oefening: Welke letter blijft hetzelfde?

bijvoorbeeld: pen - kin - van

uitvoering: De docent noemt 3 (of 4) woorden de cursist geeft aan welke letter hetzelfde

blijft (de /n/). Eventueel aangevuld met “de eerste “, de middelste” of “de laatste letter”.

Overige auditieve oefeningen:

- Aangeven uit hoeveel lettergrepen een woord bestaat
- Aangeven op welke lettergreep van een woord het accent valt.
- Aangeven op welk woord in een uiting het hoofdaccent valt.
- Aangeven uit hoeveel woorden een uiting bestaat.
- Aangeven of een uiting een vraag, mededeling of een uitroep is.
- Aangeven of de spreker vriendelijk, neutraal of boos is.
- Aangeven of een spreker uitgesproken is en een reactie of antwoord verwacht.

Dictee

- oefening:** Dictee op **klankniveau**, hierbij worden alleen klanken gedictieerd.
/ou/ /eu/ /aa/ /o/ /ng/ etc/
- oefening:** Dictee op **woordniveau**, hierbij worden al eerder aangeboden of geheel nieuwe woorden met bekende klanken gedictieerd.
bot teen stok stap klank etc. Evt. in zin aanbieden (**spotdictee**)
- oefening:** Dictee op **zinsniveau**, hierbij worden zinnen waarin een bepaalde klank veel voorkomt gedictieerd.
bijvoorbeeld: Jan valt van het dak.
- oefening:** **Beelddictee**
Een grote, duidelijke afbeelding van een sok wordt omhooggehouden. De cursisten schrijven, zonder het woord te zeggen, het woord sok op. (ook kennis van de betekenis wordt geoefend)
- oefening:** **Flitsdictee**
De docent schrijft een woord op. De cursisten prenten zich het woordbeeld in, waarna de docent het woord uitveegt en de cursisten het opschrijven. Kan ook met meerder woorden gedaan worden.
- oefening:** **Keuzedictee**
De docent dicteert woorden, de cursist omcirkelt het juiste woord op een papier waar meer woorden staan
- oefening:** **Gatendictee**
De docent leest een tekst voor, de cursisten vullen de ontbrekende klinkers, tweeklanken of medeklinkers aan
- oefening:** **Samenwerk dictee**
In tweetallen. De docent schrijft 5-10 (bekende) woorden op het bord. De cursisten krijgen individueel 1 minuut de tijd om deze in te prenten. Daarna worden ze weggehaald. De cursisten krijgen nu 1 minuut om de woorden op te schrijven. Daarna overleggen ze 2 minuten in tweetallen wat de juiste spelling is.

Zie voor meer oefeningen en informatie

Verboog, M. & Thio, K. (1993) *verstaanbaar spreken*, Coutinho: Bussum.

Blomme, I & Nordin, A. (2009), *Nu versta ik je!*, Uitgeverij Acco: Leuven.

Olijhoek, V. Stumpel, R. van Veen, C. van Kampen, H (2012) *Uitspraaktrainer in de les*,

Boom en op: www.uitspraaktrainer.nl

10. Spreken is zilver, luisteren is goud. (Artikel)

Het onlosmakelijke verband tussen luister- en spreekvaardigheid

Margreet Verboog en Lieske Ader

Luisteren en spreken: bijna automatisch onverbrekkelijk met elkaar verbonden zou je denken op het eerste gezicht. Toch worden ze binnen het NT2 onderwijs wel gezien als twee aparte vaardigheden, die afzonderlijk geoefend moeten worden. Ook bij de examens NT2 worden ze als aparte vaardigheden geëxamineerd en beoordeeld.

In dit artikel zullen we de vaardigheden steeds combineren en daarbij juist oefeningen en werkvormen beschrijven waarbij luisteren en spreken beide aan de orde komen. Dit staat het dichtste bij de dagelijkse communicatie.

Om te beginnen moeten we onderscheid maken tussen de twee richtingen waarin spreken en luisteren elkaar in een gesprek beïnvloeden: er zijn immers altijd minstens twee partijen, een spreker en een luisteraar, een zender en een ontvanger die steeds van rol wisselen. We hebben dus te maken met:

- Het belang van goed leren luisteren: om adequaat te kunnen reageren moet men een spreker verstaan en begrijpen.

- Het belang van goed leren spreken: om begrepen te worden door de luisteraar moet men verstaanbaar en begrijpelijk spreken.

Verstavaardigheid heb je nodig om makkelijker te begrijpen wat er gezegd wordt, daarnaast is woordenschat van belang. Verderop in dit artikel zullen we aandacht schenken aan verstavaardigheid, maar eerst is het goed stil te staan bij de “natuurlijke” verwerving van een tweede taal, zoals die plaats vindt in de praktijk.

Imitatie.

Kinderen of volwassenen die niet kunnen lezen, leren een tweede taal via luisteren en imiteren. We zien dat bijvoorbeeld bij een anderstalige vierjarige die op de basisschool komt. Als de voertaal daar Nederlands is, zal het kind door na te zeggen wat het hoort, snel de taal leren. Zoals een baby de moedertaal leert. Problemen ontstaan pas als de klasgenootjes ook geen Nederlands spreken en onderling in hun moedertaal spreken. Volwassenen die het Latijnse schrift niet beheersen leren de taal ook via imitatie, met dien verstande, dat hun imitatief vermogen helaas veel minder is dan dat van een vierjarige.

Luisteren en spreken is in dit leerproces een geheel: je hoort iets, zegt het na, wat je zegt wordt begrepen of niet, in het laatste geval probeer je het nog eens, misschien een beetje anders of luider. Bij het leren van Nederlands als tweede taal bij volwassenen die ons schrift wel kunnen lezen, wordt dat imitatieve aspect heel weinig geoefend. Het leren verloopt voor het grootste gedeelte via het schrift. Dat is jammer, omdat imitatie in feite de basis is van het leren van een taal.

Wij pleiten ervoor om juist bij het taalonderwijs aan volwassenen imitatie meer en vaker in te zetten. Hoe kunnen we dat doen?

Heel geschikt om te imiteren zijn riedels en liedjes, omdat daar het ritmische aspect houvast geeft, en omdat er vaak om gelachen kan worden. Op het internet, o.a. op Youtube zijn allerlei liedjes te vinden, kinderliedjes, maar bijvoorbeeld ook liedjes uit musicals van Annie MG Schmidt. Gesproken dialogen zijn ook heel geschikt. Op ETV staan filmpjes over allerlei onderwerpen. Meestal kunnen de dialogen op CD of DVD afgeluisterd worden, en nagesproken. Dit kan als eerste stap in een spreekoefening gebruikt worden: een aantal malen afluisteren en naspreken, daarna zonder voorbeeld. Het gaat daarbij niet om perfectie, maar om verstaanbaarheid en begrijpelijkheid.

Hieronder een voorbeeld van een taalriedel over de wonderlijke gewoonte van Nederlanders om iedereen en elkaar met de jarige te feliciteren.

Taalriedel de verjaardag.

Dag Kees, gefeliciteerd hè?
Nou buurvrouw, dank je wel.
Dag Kees, gefeliciteerd hè?
Nou buurvrouw, dank je wel.
Jij ook gefeliciteerd, Els.
Ja dank je en jij ook.
Jij ook gefeliciteerd, Els.
Ja dank je en jij ook.
En jullie gefeliciteerd met je vader.
Dank je wel, dank je wel.
En jullie gefeliciteerd met je vader.
Dank je wel, dank je wel.
En u mevrouw, ook nog gefeliciteerd met uw zoon.
Ja en u met uw buurman natuurlijk!
En u mevrouw, ook nog gefeliciteerd met uw zoon.
Ja en u met uw buurman natuurlijk!
Iedereen taart?
Jaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa...!!!!
Uit: Zebra 3, Meulenhoff Educatief, Amsterdam, 1999
Taalrebbel. Adèr, Thio en Verboog

Verstavaardigheid.

De taal verstaan is een basisvoorwaarde om hem te kunnen begrijpen. Een nieuwe taal geeft specifieke problemen die het verstaan moeilijker maken, zoals assimilatie en reductie. Er is in het Nederlands veel verschil tussen geschreven en gesproken taal. Op papier staat er "wit" tussen de woorden, maar in gesproken Nederlands worden de woorden aan elkaar verbonden en is het erg lastig om te onderscheiden waar het ene woord ophoudt en het volgende begint.

Kennis over een aantal aspecten van gesproken Nederlands kunnen helpen om enig reliëf in deze gebonden taalsoep aan te brengen, zoals het herkennen van de zins- en woordaccenten. Maar ook de intonatie verschaft waardevolle informatie. De anderstalige is over het algemeen niet op de hoogte van dergelijke aspecten in de eigen taal, laat staan in het Nederlands. De docent kan hierover informatie geven en het laten oefenen.

Wat moeten we vertellen over intonatie en accenten?

- De woorden die de meeste informatie geven krijgen accent, de andere woorden krijgen dat dan niet of minder.
- De woorden met accent klinker luider en hoger (of lager) en duren ook wat langer dan de woorden zonder accent, die juist in een sneller tempo worden uitgesproken
- Door de afwisseling van woorden met- en zonder accent, vooral ook door de tempoverschillen ontstaat het specifieke Nederlandse ritme
- Ook de intonatie heeft betekenis en geeft informatie. Een vraag kun je vooral herkennen aan de stijgende intonatie. Als iemand nog niet uitgesproken is, nog meer gaat vertellen, kun je dat horen aan de continuerende intonatie: het is nog niet klaar er komt nog meer, wacht nog even.

Verstaanbaar spreken.

De in de vorige paragraaf besproken aspecten waarnaar de cursisten moeten leren luisteren, moeten ze ook kunnen laten horen in hun eigen spraak, om de luisteraars de juiste informatie te geven. Als iemand monotoon spreekt, zonder accent en intonatie, wordt hij moeilijk te volgen en haken de luisteraars af. Het is ook vermoeiend om te luisteren naar mensen die juist te veel accenten geven, zoals te enthousiaste dj's. De Nederlander is haastig en laat dat merken. De juiste vraagintonatie is belangrijk, omdat een vraag met weinig of geen vraagintonatie niet als een vraag, maar als een opdracht of bevel kan worden opgevat en dus ergernis kan wekken. Het is dus heel belangrijk dit bewust te maken en te oefenen!

Het woordaccent speelt ook een grote rol bij verstaanbaar spreken: als dat niet op de goede plaats wordt gemaakt, verstaan we iemand slecht. Vooral omdat het vaak gebeurt in combinatie met klinkers die niet helemaal zuiver worden uitgesproken: /warSCHOUWEN/ klinkt meer als /beSCHOUWEN dan als WAARschuwen. VRIENDin klinkt als VRIENDen in plaats van als vriendIN.

De hierboven genoemde Taalriedels zijn geschikt om de uitspraak te oefenen, maar ook de meeste methoden bevatten tegenwoordig uitspraak oefeningen. De docent moet de cursisten die moeilijk te verstaan zijn, hierop wijzen, en extra laten oefenen. Bruikbaar oefenmateriaal is te vinden in Verstaanbaar Spreken en in de Uitspraaktrainer.

Communicatief luisteren.

Luisteren is meer dan begrijpen en verstaan, het is ook een houding, een alert zijn op de signalen van de gesprekspartner; non-verbale signalen geven ook veel informatie en daarom ook houvast voor verstaan en begrijpen, beeld/filmpjes met dialogen zijn daarom eigenlijk prettiger voor taalleerders om mee te oefenen dan audio.

Luisteren vindt voor het overgrote deel plaats in communicatieve situaties. Luisteren zonder interactie doen we naar radio en TV, naar de boodschappen uit de luidspreker op het station en bij telefoonboodschappen. Toch wordt in de NT2-les luisteren zonder beeld erbij veel geoefend. Voor een groot deel is dat ten behoeve van het onderdeel luistervaardigheid bij de examens, het beruchte struikelblok. Met een filmpje erbij zou dit onderdeel veel beter aansluiten bij de werkelijkheid van de alledaagse communicatie.

We luisteren voor het overgrote deel van onze tijd naar gesprekken en dan is er veel extra informatie: houding, gebaren, mimiek en heel belangrijk: de spreker ziet aan het gezicht van de luisteraar of de boodschap overkomt en kan die herhalen of uitleggen. Als dat ontbreekt, zoals bij telefoneren, wordt de communicatie meteen veel moeilijker. Vandaar dat de meeste mensen niet graag telefoneren in een taal die ze niet goed beheersen. Dat is dan ook zeker iets dat in de les geoefend moet worden.

In een gesprek kun je vragen om uitleg als je iets niet goed hoort, of niet verstaat, of niet begrijpt. Dat kan ook in gespreksvorm geoefend worden, waarbij de cursist de opdracht heeft te interrumperen:

Voorbeeld van een oefening hiervoor:

In tweetallen: De één leest een stuk tekst opzettelijk onduidelijk mompelend voor, de ander krijgt de opdracht te interrumperen met zinnen en vragen zoals:

Wat zeg je/zegt u? Ik begrijp u niet, wilt u dat nog eens zeggen?

Ter voorbereiding van gesprekken buiten school, zoals CH's (cruciale handelingsituaties), is het niet alleen goed om te oefenen wat je zelf wilt gaan zeggen, maar ook om alvast te anticiperen op de antwoorden, die je kunt verwachten, op wat je gesprekspartner eventueel zou kunnen zeggen. Dit is ook heel belangrijk bij het voorbereiden van telefoongesprekken.

Voorbeeld van een oefening:

In tweetallen of een klein groepje. Op een kaartje staat kort een situatie beschreven, bijvoorbeeld: *Je kind is ziek en kan vandaag niet naar school. Je belt de school op om haar ziek te melden.* Bespreek met elkaar wat je zelf zou kunnen zeggen en wat je mogelijk voor antwoorden kunt verwachten. Speel het als een rollenspelletje. Daarna in een grotere groep uitwisselen.

Nog een paar tips:

Veel oefenen (met spreken) in communicatieve situaties is de beste manier om luisteren en spreken tegelijk te oefenen. Taalriedels en taalpingpong doen we het beste zonder boek! In een gesprek heb je ook geen boek, en ook geen woordenboek. Ook Dictoglos is een ideale werkvorm voor het oefenen van luisteren en spreken:

Hoe werkt Dictoglos?

De docent leest een korte tekst *op het goede niveau tweemaal voor, in een normaal spreektempo, de cursisten noteren alle woorden die ze horen.

In tweetallen of kleine groepjes gaan de studenten aan de hand van hun aantekeningen de tekst reconstrueren.

Daarna krijgen ze een kopie van de oorspronkelijke tekst en vergelijken die met hun versie.

Of: alle gemaakte versies worden gekopieerd en uitgedeeld, de groepjes vergelijken ze en bepalen wat de beste was.

NB * Het is erg belangrijk dat de aangeboden tekst op het goede niveau is: kies liefst iets uit een boek dat al gebruikt wordt.

Maar het allerbelangrijkste voor het leren spreken en luisteren is **zoveel mogelijk gelegenheid** geven aan de cursisten om te oefenen, zowel thuis als in de les. Dat betekent voor in de les veel spreekvaardigheid geven, en wekelijks een half uurtje uittrekken om elkaar te vertellen hoeveel en hoe vaak je buiten de les Nederlands gebruikt hebt. Per slot van rekening is dat waar het allemaal voor dient, en waar je het meeste van leert.

11. Werkvormen en oefeningen

Hieronder volgt een heel scala van oefeningen, werkvormen en spelletjes waaruit inspiratie gehaald kan worden. Onderstaande werkvormen zijn altijd een aanvulling op of een onderdeel van een les. Het zijn geen lesjes op zich. Kijk goed wat het doel van de les én de beginsituatie van de cursisten is. Een spelletje kan heel lekker zijn ter afwisseling, of even een andere manier van oefenen. Voor sommige cursisten werkt dat soms beter, iedereen leert immers anders! De concentratie gaat ook vaak omhoog als er even 'wat anders' gedaan kan worden. Een aantal werkvormen zijn gebaseerd op het principe van samenwerkend leren, deze zijn interessant voor taalcoaches die met een groep(je) werken. Maar ook als je met 1 cursist werkt zijn veel oefeningen aan te passen, waarbij jijzelf de rol van de andere cursist inneemt. Omdat wij de principes van samenwerkend leren onderschrijven, proberen we in de groepen cursisten zoveel mogelijk in duo's of kleine groepjes in te delen. Tegenwoordig wordt in het onderwijs veel waarde gehecht aan samenwerkend leren. Daarom hieronder de principes van samenwerkend leren:

1. Gelijktijdig werken

Alle cursisten werken tegelijkertijd. Ze zijn ook veel actiever bezig dan tijdens een 'traditionele' les. De betrokkenheid is veel groter en er is veel meer spreektijd.

2. Onderlinge afhankelijkheid

De verschillende leden van een groepje zijn samen verantwoordelijk voor het slagen van de opdracht. Als er niet wordt samengewerkt, zal er geen positief resultaat zijn.

3. Verantwoordelijkheid van elke cursist

Iedereen moet een deel van de taak op zich nemen. Elk individueel verwerkt deel wordt aan de anderen doorgegeven.

4. Gelijkwaardige bijdrage

Iedereen doet evenveel maar er kan wel rekening worden gehouden met de verschillende mogelijkheden van elke cursist. Zo kan er ook met heterogene groepen worden gewerkt.

De volgende werkvormen zijn gebaseerd op samenwerkend leren

De expertgroep

Elke cursist of elk groepje moet een ander onderdeel van een geheel uitdiepen. Iedereen draagt daarna de informatie aan de anderen over.

Toepassing: teksten lezen, vragen beantwoorden, samenvatten, woordenschat verzamelen

Het 3-stappeninterview

Twee cursisten (A en B) interviewen elkaar over een bepaald thema

Vorm nieuwe duo's waarbij A informatie over B geeft enz.

Toepassing: gebruik van de indirecte rede, praten over allerlei thema's met elkaar

Binnen/buitencirkel

Je vormt twee groepen binnen de klas die in twee cirkels tegenover elkaar staan.

De binnenste cirkel blijft staan, de buitenste cirkel draait zodat je telkens een nieuwe partner krijgt.

Toepassing: inslijpen van taalhandelingen

Duo's

Cursisten werken per twee. Zij hebben allebei verschillende informatie. Via het stellen van vragen, wordt de informatiekloof overbrugd en wordt de oplossing gevonden.

Toepassing: gatentekst met A/B versies, getallendictee, inoefenen van vragen, 2 bijna dezelfde afbeeldingen.

Check in duo's

Huiswerk wordt 2 aan 2 nagekeken en daarna eventueel met een ander duo vergeleken. Bij het nakijken worden alleen onduidelijkheden besproken.

Toepassing: Huiswerk, een dictee, een ingevuld formulier

Dictogloss

Lees een tekstje tweemaal voor. De cursisten noteren trefwoorden, geen zinnen. Het is geen dictee. De cursisten zitten in kleine groepjes (max. 4) samen en proberen aan de hand van hun notities de oorspronkelijke tekst te reconstrueren. De inhoud moet niet letterlijk zijn maar de essentie moet wel worden weergegeven. Er móet overlegd worden.

Toepassing: een bepaald grammaticaal onderwerp gebruiken, hoofd - en bijzaken in een tekst onderscheiden

Samenwerk dictee

In tweetallen. De docent schrijft 5-10 (bekende) woorden op het bord. De cursisten krijgen individueel 1 minuut de tijd om deze in te prenten. Daarna worden ze weggehaald. De cursisten krijgen nu 1 minuut om de woorden op te schrijven. Daarna overleggen ze 2 minuten in tweetallen wat de juiste spelling is.

Spelletjes, oefeningen en actieve werkvormen

Oefenen van grammaticale constructies

De goede foto, bijvoorbeeld meervoud

Nodig: setjes van twee afbeeldingen. Op de ene een voorwerp in enkelvoud, op de ander in meervoud. Op de ene 1 persoon die iets doet, op de andere twee of meer.

Noem een zin en kies in de ene zin voor meervoud in de andere weer voor enkelvoud, door elkaar. De cursist moet telkens tussen 2 afbeeldingen kiezen. Bijvoorbeeld: Ik zie de tas.

Een rangorde maken

Leerdoel: rangtelwoorden of trappen van vergelijking.

De cursist moet een ordening aanbrengen met drie verschillende afbeeldingen.

Bijvoorbeeld: op welke afbeelding is iets het kleinst, op welke kleiner, op welke het kleinst? Welke foto vind je mooi? Welke mooier? etc.

Vervoegen van werkwoorden - Dobbelsteen

Nodig: dobbelsteen

Begin met het verzamelen van werkwoorden die de cursisten kennen. Schrijf op bord/papier (of plak op dobbelsteen)

1	ik	4	u
2	jij	5	wij
3	hij	6	jullie

Laat één werkwoord kiezen. Om de beurt de dobbelsteen gooien en werkwoord vervoegen. Na één rondje een ander werkwoord. Betere cursisten kunnen een zin maken.

Ik ga <infinitief> of Ik ga naar de/het/een <zelfstandig naamwoord>

Nodig: kaartjes met activiteiten (bijv. Spreekvaardigheid in de dop V11)

Werken in tweetallen of kleine groepjes, bijv. 3 pers. Stapel kaartjes per groep. Elke cursist trekt 1 kaartje en zegt wat hij/zij gaat doen.

“Ik ga <werkwoord>.” of “Ik ga naar de/het/een <plaats waar je iets kunt doen>.”

Eventueel: iedereen schrijft de zinnen op.

Variatie: met andere personen of werkwoorden (hij wil etc.).

Variatie: met de auto, op de fiets etc.

Variatie: met tijdsbepaling. Eventueel ook inversie behandelen (bij tijdspaling vooraan in de zin) of uitstellen tot later moment. Afhankelijk van niveau v.d. groep.

Voegwoord: en / omdat

Nodig: kaartjes met activiteiten (bijv. Spreekvaardigheid in de dop V11)

Twee zinnen als hierboven maken, deze aan elkaar plakken met het voegwoord EN.

Of een zin als hierboven (Ik ga naar het zwembad...) verbinden met het voegwoord omdat (...omdat ik wil zwemmen).

Samengestelde zin

Nodig: kaartjes met voegwoorden (en - of - want - maar - omdat - als - toen)

Cursisten hebben een stapeltje kaartjes voor zich. Om de beurt 1 pakken en er een zin mee maken. Variatie: combineren met kaarten met afbeeldingen van voorwerpen.

Zinnen maken, voegwoorden

Nodig: Print een aantal zinnen in groot lettertype en knip ze na het voegwoord doormidden. Je krijgt zo strookjes met halve zinnen, eventueel verschillende combinaties mogelijk.

Cursisten zoeken (per tweetal) juiste zinnen bij elkaar. In elke zin komt een voegwoord. Niet alleen het thema, maar ook de woordvolgorde bepaalt of 2 halve zinnen met elkaar verbonden kunnen worden.

1234, maak een zin (enkelvoudige zin en vraagzin)

Nodig: 4 stapeltjes kaarten met woorden: 1. persoonlijke voornaamwoorden/personen 2. hele werkwoorden 3. voorwerpen 4. plaatsaanduidingen

Iedere cursist neemt van elk kaartje 1 en vormt hier een goede zin mee. Werkwoord moet vervoegd worden en lidwoorden, voorzetsels etc. eventueel ingevoegd.

Werkwoord op de tweede plaats wordt door de kleur extra duidelijk. Laat vraagzinnen maken. Het tweede kaartje “verhuist” telkens naar de eerste plek. Gekke zinnen krijgen is natuurlijk de grap.

12345, maak een zin (zin met lijdend voorwerp, tijds- en plaatsbepaling)

Nodig: kaartjes met woorden erop uit 5 categorieën:

Onderwerp (wie) 2. Werkwoord 3. Tijdsbepaling (wanneer) 4. Lijdend voorwerp (wat) 5. Plaatsbepaling (waar). Elke kaartje heeft een andere kleur (of grijstint). Van elke categorie bijvoorbeeld 10 kaartjes.

De cursist of het tweetal kiest een persoon en zoekt hierbij vervolgens een werkwoord, een tijd etc. Vervolgens wordt de zin uitgesproken of opgeschreven inclusief vervoeging en voorzetsels.

Het strookje met de woordvolgorde kan de cursist ook bij zich houden als steuntje. Bijv. in het etui.

1	2	3	4	5
wie	werkwoord	wanneer	wat	waar

Voorbeeld:

De man	drinken	's morgens	een kop koffie	de stad
--------	---------	------------	----------------	---------

Verhaal vertellen (voegwoorden, volgordewoorden, ...)

Nodig: aantal setjes met kaarten of foto's die samen een verhaal vormen.

In tweetallen de kaarten op volgorde leggen. Daarna vertelt de één “het verhaal”.

Eventueel daarna de ander of nieuw verhaal kiezen. Opdracht kan vrij gegeven worden of met toegevoegde opdracht, afhankelijk van behandeld onderwerp. Bijvoorbeeld verhaal nog een keer vertellen, maar dan proberen er (een) voegwoord(en) in te verwerken.

Oefenen van woordenschat

Kwartet

(zelfgemaakt) kwartet met woorden van het thema of behandelde woorden.

“Duet”

Nodig: Verschillende woordkaartjes. Van elk woord 2 kaartjes.

Verschillende setjes mogelijk: 2 x het woord, 2 x afbeelding, woord-afbeelding of 2 x woord met afbeelding.

In tweetallen of klein groepje. Speel “eenvoudig” kwartet. Start altijd met een pot. En een aantal kaarten verdeeld over de cursisten. Als de cursist één kaartje van een set heeft, mag hij die aan de ander vragen. Heeft de ander dit kaartje, dan moet hij het geven. Leg nadruk op de zin: “Mag ik de”

Setjes maken

Nodig: Verschillende woordkaartjes. Van elk woord 2 kaartjes, 1 met het woord en 1 met de afbeelding.

1 cursist of in tweetal. De cursist heeft een heleboel kaartjes voor zich die setjes vormen van woord en afbeelding. In plaats van memory (kaartjes gesloten), liggen alle kaartjes open en zoekt de cursist alleen of samen de paren bij elkaar. Voor analfabeten kan het ook met twee dezelfde woorden bij elkaar zoeken.

Eventueel daarna dialoogje maken (Bijvoorbeeld bij EHBO: “Heb jij een pleister voor mij?” “Wat is er aan de hand” ”Ik heb een wondje” etc.).

Memory

Nodig: Verschillende woordkaartjes. Van elk woord 2 kaartjes.

Verschillende setjes mogelijk: 2 x het woord, 2 x afbeelding, woord-afbeelding of 2 x woord én afbeelding. Spel verder bekend.

Tegenstellingen

Nodig: setjes tegenstellingen op 2 verschillende kleuren kaarten. De cursisten zoeken in tweetallen de juiste kaartjes bij elkaar. Eventueel daarna om de beurt zinnen maken.

Cursisten kunnen elkaar vervolgens overhoren. Ieder pakt een stapeltje en noemt 1 woord en zegt “niet <zwart> maar” De andere cursist geeft het goed antwoord.

Ik ga op reis en neem mee...

Of naar het station, naar het ziekenhuis, naar een feest etc. Dit kan moeilijker gemaakt worden met bijv. het moeten noemen van een bijvoeglijk naamwoord.

Tegenstellingen - domino

Nodig: Domino met strookjes met tegenstellingen.

De cursist of het tweetal pakt het eerste strookje en zoekt bij het woord de juiste tegenstelling. Als ze deze hebben gevonden, staat op dit strookje weer een woord waar ze de tegenstelling bij moeten vinden. etc.

Wie vindt het snelst 10 woorden?

Nodig: Verschillende woordkaartjes. Van elk woord 2 kaartjes.

Verschillende setjes mogelijk: 2 x het woord, 2 x afbeelding, of 2 x woord én afbeelding.

In tweetallen. Schrijf op een papier 10 woorden. Leg een hele serie woordkaartjes voor de cursisten neer, door elkaar. Wie van de twee vindt het snelst de juiste kaartjes?

Woorden oefenen in tweetallen

Nodig: kaarten met afbeelding, op de achterkant het woord geschreven. Voor (semi) analfabeten woorden op het juiste niveau, dus evt. klankzuiver, niet te veel medeklinkerclusters.

In tweetallen: persoon 1 laat plaatje zien aan persoon 2 (op de achterkant staat het woord geschreven, maar dit wordt niet getoond). Persoon 2 benoemt het woord. Persoon 1 controleert. Persoon 2 kan i.p.v. benoemen ook opschrijven, al dan niet met spelhulp van persoon 1.

Woordzoeker

Via Internet te maken. Bijv. via smhc op Internet

E K V I S H
T A S S S I
J N A Z O X
K A R I E M
K O O L F W
S O K J A S

kaas, kool, kan, vis, tas, kar, jas, rok, sok, riem,

Foto

Kies een foto of tekening (uit het boek of dat met het thema te maken heeft). Laat er 1 minuut naar kijken. Daarna de woorden om de beurt noemen of laten opschrijven. Wie weet er het meeste?

Bingo

Via Internet te maken, bijv. via <http://print-bingo.com/> (minimaal 25 woorden) of http://www.teach-nology.com/web_tools/materials/bingo/

Of een - leeg - Bingovel dat je snel even ter plekke invult voor 2 of drie cursisten (minibingo met 3x3). Of cursisten vullen het voor elkaar in (woorden voor ze opschrijven, meer woorden dan het aantal hokjes)

Variant A: Noem het woord, de cursisten kruisen het aan.

Variant B: Geef een omschrijving van een woord. De cursisten kruisen het goed woord aan.

Wat hoort er niet bij?

Mondeling! Noem 4 woorden, 1 hoort er niet bij. Welke? Eventueel om aan te leren eerst met voorwerpen.

Omschrijven

Eén cursist of de taalcoach kiest een woord uit het boek / de les /het thema. Hij geeft aan in welke categorie het hoort (voorwerp, persoon, activiteit, plaats). De (andere) cursist moet raden door alleen ja/nee vragen te stellen.

Variant: met foto's, bijv. Van huishoudelijke apparaten. Cursisten trekken een kaart van de stapel en om de beurt beschrijven zij hun apparaat. (tijd om voor te bereiden) De andere cursist raadt welk apparaat het is.

Overig

Vraagwoorden - Dobbelsteen

Nodig: dobbelsteen. Schrijf op bord/papier of plak op (grote) dobbelsteen:

1	wie	4	wanneer
2	wat	5	welk(e)
3	waar	6	hoe

Om de beurt de dobbelsteen gooien en een vraag stellen aan de ander met dat vraagwoord aan je buurman.

Vraagwoorden - kaartjes

Nodig: Stapel kaartjes met de vraagwoorden erop die tot nu toe behandeld zijn, omgedraaid in het midden van de tafel. De cursisten pakken om de beurt een kaartje van de stapel en bedenken een vraag met het gegeven vraagwoord. Ze stellen deze vraag aan de andere/volgende cursist.

Werking apparaat/ handeling beschrijven (volgorde handelingen)

Nodig: kaarten met foto's van huishoudelijke apparaten

In groepje of tweetal, cursisten trekken een kaart van de stapel en gaan aan de anderen vertellen hoe dit apparaat werkt. Zij gebruiken woorden als eerst, dan, daarna, ten slotte (op bord of papier voor steun).

Rollenspel

Nodig: rollenkaartjes.

In tweetallen. Cursisten krijgen ieder een kaartje met beschrijving en opdracht. De één bijv. klant, de ander verkoper. Cursisten bereiden zich voor. Spelen daarna hun rollenspel. Eventueel met attributen. Lees eventueel de tekst op de kaartjes voor de cursist voor (even apart nemen). Ook kan de taalcoach één van beide rollen op zich nemen (de moeilijkste)

Woordslang

Zeg om de beurt een woord. De volgende moet een woord noemen dat begint met de laatste letter van het vorige woord. school - les - schoen - niet etc.

'Galgje'

Met bijvoorbeeld een tekening van een huisje om 'af' mee aan te duiden.

Bijlage 1 - Raamwerk NT2 - Matrix voor zelfevaluatie

	A1	A2	B1	B2	C1
Luisteren	Ik kan vertrouwde woorden en basiszinnen begrijpen die mezelf, mijn familie en directe concrete omgeving betreffen, wanneer de mensen langzaam en duidelijk spreken.	Ik kan zinnen en de meest frequente woorden begrijpen die betrekking hebben op gebieden die van direct persoonlijk belang zijn (bijvoorbeeld basisinformatie over mezelf en mijn familie, winkelen, plaatselijke omgeving, werk). Ik kan de belangrijkste punten in korte, duidelijke eenvoudige boodschappen en aankondigingen volgen.	Ik kan de hoofdpunten begrijpen wanneer in duidelijk uitgesproken standaardtaal wordt gesproken over vertrouwde zaken die ik regelmatig tegenkom op mijn werk, school, vrije tijd enz. Ik kan de hoofdpunten van veel radio- of tv-programma's over actuele zaken of over onderwerpen van persoonlijk of beroepsmatig belang begrijpen, wanneer er betrekkelijk langzaam en duidelijk gesproken wordt.	Ik kan een langer betoog en lezingen begrijpen en zelfs complexe redeneringen volgen, wanneer het onderwerp redelijk vertrouwd is. Ik kan de meeste nieuws- en actualiteitenprogramma's op de tv begrijpen. Ik kan het grootste deel van films in standaardtaal begrijpen.	Ik kan een langer betoog begrijpen, zelfs wanneer dit niet duidelijk gestructureerd is en wanneer relaties slechts impliciet zijn en niet expliciet worden aangegeven. Ik kan zonder al te veel inspanning tv-programma's en films begrijpen.
Lezen	Ik kan vertrouwde namen, woorden en zeer eenvoudige zinnen begrijpen, bijvoorbeeld in mededelingen, op posters en in catalogi.	Ik kan zeer korte eenvoudige teksten lezen. Ik kan specifieke voorspelbare informatie vinden in eenvoudige, alledaagse teksten zoals advertenties, folders, menu's en dienstrengelingen en ik kan korte, eenvoudige, persoonlijke brieven begrijpen.	Ik kan teksten begrijpen die hoofdzakelijk bestaan uit hoogfrequente, alledaagse of aan mijn werk gerelateerde taal. Ik kan de beschrijving van gebeurtenissen, gevoelens en wensen in persoonlijke brieven begrijpen.	Ik kan artikelen en verslagen lezen die betrekking hebben op eigentijdse problemen, waarbij de schrijvers een bepaalde houding of standpunt innemen. Ik kan eigentijds literair proza begrijpen.	Ik kan lange en complexe feitelijke en literaire teksten begrijpen, en het gebruik van verschillende stijlen waarderen. Ik kan gespecialiseerde artikelen en lange technische instructies begrijpen, zelfs wanneer deze geen betrekking hebben op mijn terrein.
Spreekten	Ik kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken, te beschrijven.	Ik kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen mijn familie en andere mensen, leefomstandigheden, mijn opleiding en mijn huidige of meest recente baan te beschrijven.	Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen. Ik kan een verhaal vertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven.	Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen presenteren over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interessegebied. Ik kan een standpunt over een actueel onderwerp verklaren en de voordelen en nadelen van diverse opties uiteenzetten.	Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij subthema's integreren, specifieke standpunten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie.
Gesprekken voeren	Ik kan deelnemen aan een eenvoudig gesprek, wanneer de gesprekspartner bereid is om zaken in een langzamer spreekt tempo te herhalen of opnieuw te formuleren en mij helpt bij het formuleren van wat ik probeer te zeggen. Ik kan eenvoudige vragen stellen en beantwoorden die een directe behoefte of zeer vertrouwde onderwerpen betreffen.	Ik kan communiceren over eenvoudige en alledaagse taken die een eenvoudige en directe uitwisseling van informatie over vertrouwde onderwerpen en activiteiten betreffen. Ik kan zeer korte sociale gesprekken aan, alhoewel ik gewoonlijk niet voldoende begrijp om het gesprek zelfstandig gaande te houden.	Ik kan de meeste situaties aan die zich kunnen voordoen tijdens een reis in een gebied waar de betreffende taal wordt gesproken. Ik kan onvoorbereid deelnemen aan een gesprek over onderwerpen die vertrouwd zijn, of mijn persoonlijke belangstelling hebben of die betrekking hebben op het dagelijks leven (bijvoorbeeld familie, hobby's, werk, reizen en actuele gebeurtenissen).	Ik kan zodanig deelnemen aan een vloeiend en spontaan gesprek, dat normale uitwisseling met moedertaalsprekers redelijk mogelijk is. Ik kan binnen een vertrouwde context actief deelnemen aan een discussie en hierin mijn standpunten uitleggen en ondersteunen.	Ik kan mezelf vloeiend en spontaan uitdrukken zonder merkbaar naar uitdrukkingen te hoeven zoeken. Ik kan de taal flexibel en effectief gebruiken voor sociale en professionele doeleinden. Ik kan ideeën en meningen met precisie formuleren en mijn bijdrage vaardig aan die van andere sprekers relateren.

Ik kan eenvoudige uitdrukkingen en zinnen gebruiken om mijn woonomgeving en de mensen die ik ken, te beschrijven.

Ik kan een reeks uitdrukkingen en zinnen gebruiken om in eenvoudige bewoordingen mijn familie en andere mensen, leefomstandigheden, mijn opleiding en mijn huidige of meest recente baan te beschrijven.

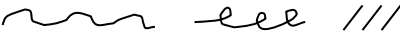
Ik kan uitingen op een simpele manier aan elkaar verbinden, zodat ik ervaringen en gebeurtenissen, mijn dromen, verwachtingen en ambities kan beschrijven. Ik kan in het kort redenen en verklaringen geven voor mijn meningen en plannen. Ik kan een verhaal vertellen, of de plot van een boek of film weergeven en mijn reacties beschrijven.

Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen presenteren over een breed scala van onderwerpen die betrekking hebben op mijn interessegebied. Ik kan een standpunt over een actueel onderwerp verklaren en de voordelen en nadelen van diverse opties uiteenzetten.

Ik kan duidelijke, gedetailleerde beschrijvingen geven over complexe onderwerpen en daarbij subthema's integreren, specifieke standpunten ontwikkelen en het geheel afronden met een passende conclusie.

Bijlage 2 - Verklaring van begrippen bij Alfabetisering NT2

Alfabetisch principe Basis van het alfabetisch schriftsysteem: schrifttekens staan voor klankeenheden uit de gesproken taal. Een beginnende lezer moet dat leren.

Aanvankelijk lezen en schrijven Voorwaardelijke oefeningen voor het kunnen starten met lezen en schrijven. b | d p b q

Analfabeet Iemand die niet kan lezen en schrijven, niet in zijn eigen moedertaal, niet in enige andere taal.

Analyseren Een woord opdelen in afzonderlijke klanken/letters. vis -> v-i-s.

Anders-alfabeet Iemand die kan lezen en schrijven in een ander schrift dan het Latijnse.

Auditief Het gehoor betreffend.

Discriminatie (visueel of auditief) Minimale verschillen zien of horen.

Foneem Klank in een gesproken woord; kleinste onderscheidende eenheid: /t/ en /d/ zijn verschillende fonemen in het Nederlands omdat tas en das een verschillende betekenis hebben. (/ee/ in been en in beer zijn weliswaar verschillende klanken, maar hetzelfde foneem)

Grafeem Letterteken. Schriftelijke weergave van een foneem, bijvoorbeeld /f/ maar ook /oe/

Functioneel lezen en schrijven Wanneer letters en tekens verwijzen naar en ingezet worden voor een situatie in het dagelijks leven. *briefje, openingstijden, gebruiksaanwijzing, formulier*

Fijne motoriek De fijne motoriek zijn de kleine bewegingen die we met onze handen en vingers maken. De fijne motoriek is erg belangrijk voor de schrijfontwikkeling.

Geautomatiseerd Zonder erover na te denken. Wanneer lettercombinaties of woorden direct herkend gelezen worden en niet letter(combinatie) voor letter(combinatie), wat we **spellend** lezen noemen.

Kapstokwoorden Woorden waarmee de klank-tekenkoppeling wordt aangeleerd. *jas, meel, vaas*

Klank De uitspraak van een letter zoals we die in een woord horen.

Klank-tekenkoppeling Welke klank hoort bij welke letter(combinatie). Ook grafeem-foneemkoppeling genoemd.

Klankzuiver Wanneer de letters (tekens) in een woord precies zo uitgesproken worden als ze aangeleerd zijn. *Tas boom loop werk* Niet: *peer, lopen, werken*

Laaggeletterde Iemand die wel kan lezen en schrijven, maar niet zo goed dat hij het kan toepassen in functionele situaties.

Tweeklank Een combinatie van twee klanken die een eenheid vormt. *ui, ei*

Tweetekenklank Eén klank die bestaat uit twee letters. *aa, oe, ch*

Mkm-woorden Woorden opgebouwd uit een medeklinker-klinker-medeklinker. *tas, meel*

Medeklinkercluster Een combinatie van 2 of meer medeklinkers *br-, -rfst*

mmkmm-woorden Woorden opgebouwd uit een medeklinker, medeklinker, klinker, medeklinker, medeklinker. *start*

mmmk-combinatie Woord dat begint met uit drie medeklinkers bestaande klank. *stroom*

-kmmm-combinatie Woord dat eindigt op uit drie medeklinkers bestaande klank. *Barst*

Schrijfrichting De richting waarin men schrijft. In het Nederlands van links naar rechts, en van boven naar beneden. Dit heeft ook consequenties voor het schrijven van de letters: de o bijvoorbeeld begint men boven en gaat linksom.

Structuurmethode Methode om te leren lezen, waarbij woorden worden afgebroken (geanalyseerd in klank en symbool) en weer opgebouwd tot een geheel. Met andere woorden: hakken en plakken.

Synthetiseren Afzonderlijke klanken/letters samenvoegen tot een woord. *t-a-s -> tas*

Te maken woord Woord waarvan de afzonderlijke letters bekend zijn, maar dat in zijn geheel (nog) niet aangeboden is.

TPR Total Physical Response: natuurlijke manier van taalleren door luisteren en uitvoeren. *Pak je boek, doe je boek open, kijk op bladzijde...*

Visueel Het zicht betreffend.

Woordstrook en structureerstrook Strook met daarop een kapstokwoord. Bij de structureerstrook kunnen de letters weg gevouwen worden.

Wisselrijtje Rijtje met woorden waarbij telkens 1 letter/lettercombinatie verandert.

Bijlage 3 - Alle onderdelen van de methode 7/43

Een lesmethode voor **lezen en schrijven** voor analfabete NT2 cursisten
7 thema's / 43 woorden (kapstokwoorden)

THEMA I - Boodschappen: *tas, kar, meel, vis, kaas, kool, kan* (geel)

THEMA II - Kleding: *pak, pet, jas, rok, sok, riem* (rood)

THEMA III - Lichaam: *oog, rug, been, nek, kin, haar* (groen)

THEMA IV - School: *school, bel, les, boek, uur, week* (blauw)

THEMA V - Huis: *huis, dak, raam, bank, stoel, gang* (wit)

THEMA VI - Keuken: *keuken, schil, zout, rijst, zeef, ei* (crème)

THEMA VII -Reizen: *centrum, vliegtuig, reis, trein, paspoort, grens* (oranje)

Docentenhandleiding

Gebruik altijd de docentenhandleiding bij het werken met 7/43!!

Zonder (juiste) input van een taalcoach of docent is het oefenen weinig effectief.

Basisboek:

7 basisboeken (7 thema's) met 7 of 6 kapstokwoorden. Elke kapstokwoord heeft 28 (dezelfde) oefeningen. Aan het eind van elk boek een aantal extra oefeningen.

Woordstroken en structureerstroken

Wij gebruiken de structureerstroken als woordstroken. Je laat het woord zien op een strook en kunt letters wegvouwen of toevoegen met een andere strook.

Letterdoos

Leesboekjes bij 7/43

- Niveau 1: na thema 3
- Niveau 2: na thema 5
- Niveau 3: na thema 7

Computerprogramma:

Bij elk kapstokwoord dezelfde oefeningen op de computer.

Toetsen

Per thema 1 toets. Dit is in de praktijk niet altijd haalbaar.

7/43 Extra

Werkboekjes (met cd): 1 boekje per woord

Leesboekjes én boekjes met leesteksten: per thema

Wisselrijtjes (met cd)

Dictees (met cd)

Bijlage 4 - Voorbeeld 1000 meest frequente woorden (op basis van ondertitels)

	beginnen	daarmee	druk	ga	gevaar	heen	ik	koffie
	begint	daarna	duidelijk	gaan	gevaarlijk	heer	in	kom
	begon	daarom	dus	gaat	geval	heerlijk	in_de_gaten	komen
	begonnen	daarvoor	duurt	gaf	gevangenis	heet	in_deze	komt
	begrepen	dacht	echt	gang	geven	hel	in_orde	kon
	begrijp	dag	echte	gebeld	gevoel	helaas	inderdaad	konden
aan	begrijpen	dagen	een	gebeurd	gevonden	hele	informatie	koning
aan_de_hart	begrijpt	dame	één	gebeurde	gevraagd	helemaal	is	kop
aan_het	behalve	dames	eens	gebeuren	geweest	help	ja	kopen
aarde	bekend	dan	eentje	gebeurt	geweldig	helpen	jaar	kost
aardig	bel	dan_ook	eer	geboren	gewerkt	hem	jammer	koud
absoluut	belangrijk	dank	eerder	gebouw	gewonnen	hemel	jaren	kracht
acht	belde	dansen	eerlijk	gebracht	gewoon	hen	jawel	kreeg
achter	bellen	da's	eerst	gebruik	geworden	heren	je	krijg
af	beloof	dat	eerste	gebruiken	gezegd	herinner	jezelf	krijgen
afgelopen	beloofd		eet	gebruikt	gezicht	herinneren	jesus	krijgt
afpraak	ben	de	eigen	gedaan	gezien	het	jij	kun
agent	ben.	de_tijd	eigenlijk	gedacht	gezin	het_beste		kunnen
al	beneden	deden	eind	gedachten	ging	hetzelfde	jong	kunt
al.	bent	deed	einde	gedood	gingen	hield	jonge	kwaad
alle	beschermer	deel	eindelijk	geef	gisteravond	hier	jongen	kwelijk
allebei	best	degene	elk	geeft	gisteren	hierheen	jongens	kwam
alleen	bestaat	delen	elkaar	geen	god	hij	jou	kwamen
allemaal	beste	denk	elke	geest	goed	hoe	jouw	kwijt
alles	betaald	denken	en	gefeliciteerd	goede	hoef	juist	laat
als	betalen	denkt	ene	gegaan	goedemorgen	hoeft	juiste	laatste
alsjeblijft	betekent	derde	enige	gegeven	goeie	hoeveel	jullie	lachen
alsof	beter	deur	enkel	gehad	gooi	hoezo	kaart	lag
alstublieft	bewijs	deze	enkele	geheim	graag	hoi	kalm	land
altijd	bewijzen	dezelfde	er	gehoord	grapje	hond	kamer	lang
ander	bezig	dicht	eraan	gek	grappig	honger	kan	lange
andere	bij	die	erbij	gekomen	groep	hoofd	kans	langer
anderen	bijna	dienst	erg	gekregen	grond	hoop	kant	langs
anders	binnen	diep	ergens	geld	groot	hoor	kantoor	laten
angst	blij	ding	erger	geleden	grootste	hoorde	kapitein	later
antwoord	blijf	dingen	erin	geleerd	grote	hoort	kapot	leeft
arm	blijft	direct	ermee	gelezen	haal	horen	keek	leek
arme	blijven	dit	erop	gelijk	haar	hotel	keer	leg
auto	bloed	dochter	erover	geloof	haast	hou	ken	leger
avond	boek	doden	eruit	gelooft	haat	houd	kende	leggen
baan	boos	doe	ervan	geloven	had	houden	kennen	lekker
baas	boot	doel	ervoor	geluk	hadden	houdt	kent	leren
baby	boven	doen	eten	gelukkig	halen	huis	kerk	let
bal	breng	doet	even	gemaakt	half	hulp	kijk	leuk
band	brengen	dokter	excuseer	gemist	hallo	hun	kijken	leuke
bang	brengt	dollar	familie	genoeg	hand	huwelijk	kijkt	leven
bank	brief	dom	fantastisch	genomen	handen	idee	kind	lezen
bed	broer	dood	feest	geprobeerd	hard	idiot	kinderen	lichaam
bedankt	buiten	door	fijn	geraakt	hart	ie	klaar	licht
bedoel	buurt	dragen	film	gered	heb	ieder	klein	lief
bedoelt	charlie	drie	foto	gesproken	hebben	iedere	kleine	liefde
bedrijf	contact	drink	foto's	gestolen	hebt	iedereen	kleren	liefje
beetje	controle	dromen	fout	gestuurd	heeft	iemand	klinkt	liep
begin	daar	droom	frank	getrouwd	heel	iets	klopt	liet

lieve	minder	nogal	prachtig	slechte	thuis	verliezen	wakker	zei
liever	mis	nooit	praten	slechts	tien	verloren	wanneer	zeiden
liggen	misschien	normaal	precies	sleutel	tijd	verteld	want	zeker
ligt	missen	nou	prijs	slim	tijdens	vertelde	wapen	zelf
lijk	m'n	nu	prima	snap	toch	vertellen	waren	zelfs
lijken	mocht	nummer	probeer	snel	toe	vertrekken	warm	zes
lijkt	moe	of	probeerde	sneller	toekomst	vertrouw	was	zet
lijn	moeder	of_zo	probeert	sommige	toen	vertrouwen	wat	zetten
links	moeilijk	ogen	proberen	soms	tot	verwacht	wat_voor	zeven
lk	moeite	oh	probleem	soort	totdat	via	water	zich
loop	moest	oke	problemen	sorry	trein	viel	we	zichzelf
loopt	moesten	om	punt	speel	trek	vier	wedstrijd	zie
lopen	moet	oma	raad	speelt	trekken	vijf	week	ziek
los	moeten	omdat	raak	spel	trots	vind	weer	ziekenhuis
ls	mogelijk	omhoog	raam	spelen	trouwen	vinden	wees	ziel
lucht	mogen	onder	raar	spijt	trouwens	vindt	weet	zien
luister	moment	onderzoek	raken	spreek	tussen	vliegen	weg	ziens
luisteren	mond	ongeluk	recht	spreekt	tuurlijk	vliegtuig	weinig	zij
lukt	mooi	ongeveer	redden	spreken	tv	voel	weken	zijn
'm	mooie	onmogelijk	reden	spullen	twee	voelde	wel	zin
maak	moord	ons	regel	sta	tweede	voelen	welk	zitten
maakt	morgen	ontmoet	regelen	staan	u	voelt	welke	z'n
maakte	mr	ontmoeten	regels	staat	uit	vol	welkom	zo
maand	mrs	onze	reis	stad	uitleggen	volgen	welterusten	zoals
maanden	muziek	onzin	relatie	stap	uur	volgende	werd	zodat
maar	'n	oog	rennen	steeds	uw	volgens	werden	zodra
maat	na	ooit	respect	stel	vaak	volk	wereld	zoek
macht	naam	ook	rest	stellen	vader	vond	werk	zoeken
mag	naar	oom	rij	stem	val	voor	werken	zoekt
maken	naartoe	oorlog	rijden	sterk	vallen	vooral	werkt	zoiets
makkelijk	naast	op	rijk	sterven	valt	voorbij	werkte	zolang
mam	nacht	op_zoek	rond	stierf	van	voordat	wet	zomaar
mama	nadat	open	rot	stil	van_plan	voorstellen	weten	zon
man	nam	opnieuw	rug	stom	vanaf	vooruit	wie	zo'n
manier	namen	oud	ruimte	stomme	vanavond	voorzichtig	wij	zonder
mannen	natuurlijk	oude	rust	stond	vandaag	vorige	wil	zoon
me	nee	ouders	rustig	stop	vandaan	vraag	wilde	zorg
mee	neem	over	's	stoppen	vannacht	vraagt	wilden	zorgen
meen	neemt	overal	sam	straat	vanuit	vragen	willen	zou
meer	neer	pa	samen	straks	vanwege	vreemd	wilt	zouden
meer_dan	nemen	paar	schelen	stuk	vast	vreselijk	winnen	zoveel
meid	nergens	paard	schiet	sturen	vechten	vriend	wist	zover
meisje	net	pak	schieten	stuur	veel	vrienden	wonen	zul
meisjes	neus	pakken	schip	succes	veilig	vriendin	woont	zulke
men	niemand	pap	schoenen	't	vent	vrij	woord	zullen
meneer	niet	papa	school	tafel	ver	vroeg	word	zult
mens	niet_alleen	pardon	schrijven	te	veranderd	vroeger	worden	zus
mensen	niet_eens	pas	schuld	te_pakken	veranderen	vrouw	wordt	zuster
met	niets	per	schuldig	te_weten	verder	vuur	wou	zwaar
met_rust	nietwaar	perfect	seconden	team	verdomme	waar	zaak	zwarte
meteen	nieuw	persoon	serieus	tegen	vergeten	waard	zag	
meter	nieuwe	pijn	sinds	teken	verhaal	waarheid	zak	
mevrouw	nieuws	plaats	situatie	telefoon	verkeerd	waarom	zaken	
mezelf	niks	plan	sla	tenminste	verkeerde	waarschijnlijk	al	
mij	nodig	plek	slaan	tenzij	verkopen	waarvoor	zat	
mijn	noem	plezier	slaap	ter	verlaten	wacht	ze	
mijne	noemen	politie	slapen	terug	verleden	wachten	zeer	
miljoen	nog	praat	slecht	terwijl	verliefd	wagen	zeggen	

Bijlage 5 - Aanwijzingen per klank

Bij alle klanken geldt dat deze eerst even apart moeten worden uitgesproken, maar daarna ook in een woord geoefend moeten worden. Een losse klank is veel minder goed vast te houden als een woord. Gebruik daarom steeds dezelfde woorden (kapstokwoorden)

Klinkers

/aa/ - /a/ Laat de cursisten de hand onder de kin houden: bij de */aa/* is de kin lager (omdat de mond meer open is) dan bij de */a/*; beide klinkers zijn open en de */aa/* ligt helemaal onder in de mond.

/ie/ - /i/ Bij het uitspreken van die */ie/* zijn de lippen meer gespreid en worden de mondhoeken meer aan achteren getrokken dan bij de */i/*; ook is de kin lager (omdat de mond meer open is) bij het uitspreken van de */i/* dan bij */ie/*.

/oo/ - /o/ Bij het uitspreken van deze twee klanken zijn de lippen gerond en de mond is meer open bij de */o/* dan bij de */oo/* (laat de hand onder de kin houden). Deze klanken zitten meer achter in de mond van de */ee/* en de */e/*.

/ee/ - /e/ De lippen zijn meer gespreid bij de */ee/* dan bij de */e/*, de mond is meer open bij de */e/*.

/uu/ - /u/ De */u/* is meer open dan de */uu/*, terwijl de lippen gerond zijn bij beide klinkers. Doe de klank eerst voor en zeg erbij dat het een klank is die moeilijk te horen is omdat je eigenlijk zo weinig hoort; constateer de *-u-* moet een heldere klank als een *-ee-*, een *-aa-* of *-ie-* om dit duidelijk te maken. Toch moet je de *-u-* klank verstaan, anders begrijp je de woorden niet. Let er bij het uitspreken van *-het-* op dat je het uitspreekt als *-ut-* en niet als *-het-*, zo ook *-schattug-* en *-un-*.

/eu/ De lippen zijn gerond en de mond is halfopen; cursisten die moeite hebben met deze klank, kunnen eerst een */ee/* zeggen en dan de lippen ronden.

/oe/ De lippen zijn gerond, de mond is vrij dicht en de tong ligt achter in de mond.

Tweeklanken

Het Nederlands kent een aantal tweeklanken: combinaties van twee klinkers, waarbij het laatste element altijd óf een */ie/* is die uitgesproken wordt als */j/* óf een */oe/* die uitgesproken wordt als een */w/*.

/ei/ Bij het uitspreken van deze tweeklank gaat de klank over (verglijdt) van */e/* naar */ie/*. Doe dit voor door eerst */e/* te zeggen, hemaan te houden en over te gaan in */ie/*; doe dit een paar keer en spreek de tweeklank dan sneller uit.

/ui/ Deze tweeklank wordt met geronde lippen uitgesproken. De mond is aan het begin meer gesloten dan aan het eind; de klank verglijdt van */u/* naar */ie/*. Laat de cursisten eerst een */u/* aanhouden en daarna overgaan in een */ie/*; probeer het een paar keer en spreek de tweeklank dan sneller uit.

/au/ De klank verglijdt van */a/* naar */oe/*. Laat de klank */a/* lang aanhouden en dan overgaan in */oe/*; de lippen worden hierbij gerond. Laat de klank eerst langzaam nazeggen. Ga daarna sneller.

Medeklinkers

Leg het verschil tussen stemloos en stemhebbend uit door de hand o het strottenhoofd te laten leggen; bij stemhebbende medeklinkers voel je het trillen van de stembanden.

/t/ - /d/ De tongpunt zit tegen de boventandkas aan; de /t/ is stemloos, de /d/ stemhebbend.

/p/ - /b/ Deze klanken worden uitgesproken met de lippen op elkaar; /p/ stemloos, /b/ stemhebbend.

/l/ - /r/ De /l/ wordt uitgesproken met de tongpunt net achter de boventanden. De /r/ kan in het Nederlands op twee manieren worden uitgesproken: door de punt van de tong te laten trillen (tongpunt-r) of door de huig te laten trillen (huig-r); de laatste variant is gangbaar is het zuiden van het land.

/s/ - /z/ Bij de uitspraak van beide klanken wordt de tong tegen het harde gedeelte van het gehemelte geplaatst en wordt er een kleien opening gelaten waardoor lucht wordt geperst. De /s/ is stemloos, de /z/ is stemhebbend; aan het begin van een woord klinkt de /z/ vaak als een /s/.

/f/ - /v/ - /w/ De boventanden liggen tegen de onderlip aan. De /f/ is stemloos en de /v/ stemhebbend; aan het begin van een woord wordt de /v/ vaak uitgesproken als /f/; de /w/ is stemhebbend en de lippen zijn meer gespreid dan bij de /v/.

/m/ - /n/ Dit zijn neusklanken: de lucht ontsnapt door de neus. De /n/ wordt op dezelfde plaats gevormd als de /d/ en de /t/ (punt van de tong tegen de boventanden). Bij de /m/ komen beide lippen op elkaar, zoals bij /b/ en /p/.

/ng/ De /ng/ is een neusklank: de rug van de tong sluit de mondholte af en de lucht ontsnapt door de neus. De klank is het makkelijkst aan te leren aan het eind van een woord.

/k/ - /g/ De tongrug zit tegen het zachte gehemelte aan bij de /k/ ontsnapt de lucht met een klein plofje.

/h/ Dit is een stemloze uitademing, als het ware een korte zucht. Bij het aanleren van deze klank kunt u de cursisten laten gapen of zuchten, waarbij ze proberen deze klank te produceren.

/j/ De rug van de tong ligt in de richting van het harde gehemelte, net als bij de /ie/.

(Jansen et al. 2005)

Bronnen

- Appel, R. & Vermeer, A (2008), *Tweede-taalverwerving en Tweede-taalonderwijs*, Coutinho
- Beersmans, M. (2011) Werkvormen voor woordenschatuitbreiding; herhaling van woorden. *Vakwerk 7, Veel aandacht voor woordenschatuitbreiding in de NT2-lespraktijk*, p. 60 - 62, BVNT2
- Blom, A & Boxtel van, S. (2012) Correctie van uitspraakfouten van Beginners: Keuzes en problemen. *Vakwerk 8, Achtergronden van de NT2-lespraktijk*, p. 73 - 81, BVNT2
- Blomme, I & Nordin, A. (2009), *Nu versta ik je!*, Uitgeverij Acco
- Bossers, B. (2008) Vormen van grammatica-onderwijs en hun effect op de taalverwerving. *Klassiek vakwerk, Achtergronden van het NT2-onderwijs*, p. 197 - 211, BVNT2
- Bossers, B. Kuiken, F. Vermeer, A (red) (2010) *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs*, Coutinho
- Cito (2008) *Raamwerk Alfabetisering NT2*
- Craats van de, I. (2006) *Gülisar, een geval apart? Obstakels in het NT2-leerproces*, *Alfanieuws Jaargang 9*, Coutinho
- Craats van de, I. (2008) *Uitspraak en alfabetisering* in *Klassiek vakwerk, Achtergronden van het NT2-onderwijs*, p. 159 - 173, BVNT2
- Das, A. (2005) *Een dag met Fatima Tas, Nederlands spreken en begrijpen*, Coutinho
- Dalderop, K. Stockmann, W. Merel B. (2012) *Melkweg plus, Lezen van B naar C*, via www.melkwegplus.nl
- Deen, J. & van Veen, C., (1994) *Taalriedels*, Wolters-Noordhoff
- Fonk, A (1989), *Spreekvaardigheid in de dop*, Amsterdamse school voor volwassenen
- Gathier, M. & Kruyf de, D. (2005) *Leerwoordenboek Nederlands*, Coutinho
- Gielen, M. Groot de, M. Jansen, W. Ubeda, I & Wouw van, M. (2004) *7/43, docentenhandleiding*, NCB
- Gunawan, D & Verboog, M (2007), *Taal leren op maat*, Coutinho
- Hulstijn et al. (2000) *Nederlands als tweede taal in de volwasseneneducatie* Meulenhoff Educatief
- Jansen, F. et al. (2005), *Ijsbreker, deel 1*, p. 131 - 132, Thieme Meulenhoff
- Jong, P. de en Wolters, G. (2002). *Fonemisch bewustzijn, benoemsnelheid en leren lezen. Pedagogische Studiën 79(1)*, p. 53-63, Vereniging voor Onderwijsresearch (VOR)
- Kleijn de, P. & Nieuwborg, E. (2001) *Basiswoordenboek Nederlands*, Wolters-Noordhoff

- Kreulen, J & Tholen, B (1996) *Een zekere woordenschat*, docentenhandleiding, NCB
- Kuiken, F. (2006) Focus on Form als alternatief voor grammaticaonderwijs. *Vakwerk 3, Achtergronden van de NT2-lespraktijk*, 81 - 94 , BVNT2
- Kuiken, F. & Vedder, I. (2000) *Dictoglos: Samenwerkend leren in het tweede- en vreemde-taalonderwijs*, Coutinho
- Kuiken, F. & Droge, S. (2010) *Woordenlijst Amsterdamse kinderen*, Universiteit van Amsterdam
- Kurvers, J & Stockmann, W. (2010) *Alfabetisering NT2: leerlast en succesfactoren in Vakwerk 6*, BVNT2
- Laarschot van de, M. & Lemmers, G. (1999) *Nederlands als tweede taal, in het voortgezet onderwijs*, Meulenhoff Educatief
- ‘Les in taal, Kennisplatform taaldidactiek, expertisecentrum Nederlands’ www.lesintaal.nl
- Loon van, H. (2011) Interactief met woordenschat. *Vakwerk 7, Veel aandacht voor woordenschatuitbreiding in de NT2-lespraktijk*, p. 33 - 38, BVNT2
- Mol, P. & Popma, P. (2011) Woordenschatuitbreiding in de inburgering. *Vakwerk 7, Veel aandacht voor woordenschatuitbreiding in de NT2-lespraktijk*, p. 47 - 55, BVNT2
- Mommers, C., Aarnoutse, C., Verhoeven, L. & Wouw, J. van de (1993). *Basis voor lezen. Studie en werkboek voor opleiding en begeleiding van leerkrachten*. Uitgeverij Zwijzen
- Olijhoek, V. Stumpel, R. van Veen, C. van Kampen, H (2012) *Uitspraaktrainer in de les*, Boom
- Raaymakers-Volaart, C. Leenders, E. & Buvelot, B (2004) *Blokkendoos KSE, Leergebied Nederlands als tweede taal*, CINOP/SLO
- Ru, de, E. (1989) *Nederlandse taal in actie, Handleiding & lesboek*, TPR Books/Fontein
- Schoordijk, F (2009) *Werken met woorden als vast onderdeel van NT2-lessen*, LES 161, oktober, Boom
- Schoordijk, F. (2011) Woorden selecteren op basis van frequentie. *Vakwerk 7, Veel aandacht voor woordenschatuitbreiding in de NT2-lespraktijk*, p. 63 - 67, BVNT2
- ‘Stichting Expertisecentrum ETV’ www.etv.nl
- Tubbing, M. et al. (2003) *De basisstructuur educatie*, CINOP
- ‘Uitspraaktrainer in de les’ www.uitspraaktrainer.nl
- Verboog, M. & Thio, K. (1993) *Verstaanbaar spreken*, Coutinho
- Verboog, M. *Spreken is zilver* op <http://margreetverboog-verstaanbaarspreken.nl>

Verboog, M. (1999) *Leren Spreken, een didactische handleiding voor docenten NT2*, Coutinho

Verburg, M. & Stumpel, R. [... et al.] (2003) *Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal (NT2)*, van Dale

Verhallen, M. & Verhallen S. (1995) *Woorden leren, Woorden onderwijzen*, CPS Uitgeverij

Verhallen, S. (2011) Woordenschatuitbreiding in NT2-lesSEN: Over leerbaarheid en onderwijsbaarheid. *Vakwerk 7, Veel aandacht voor Woordenschatuitbreiding in de NT2-lespraktijk*, p. 21 - 26

Wilgenburg van, E, et. Al. (1999) *Zebra deel 3*, Meulenhoff Educatief

Wind, M (2013) *Woord voor Woord, Mondelinge vaardigheden NT2 voor analfabete beginners*, Alfa-college